

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Kyberšikana a její prevence na základních školách

Diplomová práce

Autor: Lucie Menclová
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Iva Junová Ph. D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Menclová**
Osobní číslo: **P13922**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Název tématu: **Kyberšikana a její prevence na základních školách**
Zadávací katedra: **Katedra sociální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude představit kyberšikanu, která se díky modernizaci informačních technologií stává závažným problémem. Teoretická část bude věnována základním poznatkům o kyberšikaně a také o její prevenci na základních školách. V empirické části budou pomocí dotazníkového šetření zjišťovány znalosti a zkušenosti žáků s kyberšikanou.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Iva Junová, Ph.D.**
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **20. prosince 2013**

Termín odevzdání diplomové práce: **6. března 2015**

Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

L.S.

Mgr. Iva Junová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Opočně dne 24. 2. 2015

Poděkování

Děkuji Mgr. Ivě Junové, Ph.D. za její ochotu, rady a odborné vedení mé diplomové práce. Dále děkuji všem pedagogům a metodikům prevence, kteří mi umožnili provést výzkumné šetření na jejich školách.

Anotace

MENCLOVÁ, L. *Kyberšikana a její prevence na základních školách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 76 s. Diplomová práce.

Diplomová práce „Kyberšikana a její prevence na základních školách“ pojednává o kybernetické šikaně, která se stává závažným celospolečenským problémem. Díky rozšíření internetu do každé domácnosti se kyberšikana objevuje i u dětí na základních školách. Teoretická část práce se popisuje základní poznatky o šikaně a především o kyberšikaně a její prevenci. Konkrétní metody prevence používané na základních školách byly zjišťovány pomocí minimálních preventivních programů jednotlivých škol. Cílem empirické části je zjistit kolik žáků má osobní zkušenost s kyberšikanou, zda se s ní více setkávají dívky nebo chlapci a zda je kyberšikana provázána s šikanou.

Klíčová slova:

Kyberšikana, internet, prevence, agresor, oběť

Annotation

MENCLOVÁ, L. *Cyberbullying and its prevention at primary schools*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 76 p. Diploma Thesis.

Diploma thesis "Cyberbullying and its prevention in primary schools" its about cyber bullying, which becomes a serious societal problem. Thanks to the expansion of the Internet into every home with cyberbullying occurs in children at primary schools. The theoretical part of the thesis is focused on the basic knowledge about bullying and cyber bullying and its prevention. Specific prevention methods used in elementary schools were surveyed using a minimum preventive programs of individual schools. The aim of the empirical part is to find out how many students have personal experience with cyberbullying, whether it meet more girls or boys, and whether it is linked bullying with cyberbullying.

Keywords:

Cyberbullying, internet, prevention, aggressor, victim

OBSAH

ÚVOD	10
1. ŠIKANA.....	12
1.1 Šikana jako součást násilí	12
1.2 Definice šikany	13
1.3 Druhy šikany.....	14
1.4 Stádia šikany.....	14
1.5 Oběti šikany.....	15
1.6 Agresoři	17
1.7 Přihlížející	17
1.8 Prevence šikany.....	18
2. KYBERŠIKANA.....	20
2.1 Definice kyberšikany	20
2.2 Prostředky kyberšikany	21
2.3 Projevy kyberšikany	23
2.4 Rozdíly mezi kyberšikanou a šikanou.....	24
2.5 Účastníci kyberšikany	25
2.6 Fenomény podobné kyberšikaně.....	27
2.7 Právní hledisko kyberšikany	27
3. PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY.....	28
3.1 Prevence na úrovni školy	28
3.2 Řešení kyberšikany ve školách	28
3.3 Prevence v rodinách.....	29
3.4 Řešení kyberšikany v rodinách.....	30
3.5 Netiketa.....	30
3.6 Technické řešení šikany.....	30
4. MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM.....	32
4.1 Obsah a tvorba Minimálního preventivního programu	32
4.2 Celoškolní program prevence šikany	33
4.3 Klíčové součásti programu	33
4.4 Ukázka Minimálních preventivních programů.....	34

5. PRAKTICKÉ ŠETŘENÍ	43
5.1 Cíl a hypotézy výzkumu	43
5.2 Metody a průběh výzkumu	44
5.3 Charakteristika zkoumaného vzorku.....	45
5.4 Analýza výsledků	46
DISKUSE	63
ZÁVĚR	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	68
SEZNAM PŘÍLOH	72
Příloha A – Dotazník pro žáky.....	73

ÚVOD

Téma diplomové práce jsem si vybrala na základě své zkušenosti s šikanou a její prevencí, kterou jsem se zabývala ve své bakalářské práci. Kyberšikana je jednou z forem šikany a bez znalostí samotné problematiky šikany se jí nelze zabývat. Samotná prevence a léčba kyberšikany je uskutečňována v kontextu znalostí metod o prevenci šikany. Tyto dvě problematiky nelze od sebe oddělit. Šikana, která probíhá ve školách, se často přesouvá i do kyberprostoru.

Dalším důvodem výběru tohoto tématu je fakt, že kyberšikana je poměrně novým problémem a školy často neví, jak jej odhalovat a řešit. Kyberšikana se často koná mimo školu, převážně v domovech obětí. O to je tato problematika závažnější. Před šikanou oběti utíkají do svých domovů nebo tam kde se cítí bezpečně, ale před kyberšikanou, která vstupuje do jejich „bezpečné zóny“ utíkat nemohou. Existuje také forma kyberšikany, kdy agresor zůstává v anonymitě a tím se útoky mohou stát hlubšími a frekventovanějšími.

Ve své bakalářské práci jsem se přesvědčila, že ač je šikana závažným problémem již mnoho let, školy často neví, jak tomuto problému předcházet a využívají jen několik základních metod. Jednou do roka přizvou odborníka, který dětem téma šikany představí a tím často prevence končí. Není to tím, že by metody prevence neexistovaly, je jich celá řada, ale bohužel je to často otázkou financí, času a ochoty pedagogů dané školy. Přesvědčila jsem se, že v některých školách stále přetrvává názor, že šikana zde samozřejmě vůbec není. Je tedy vůbec možné, že škola je připravena řešit novou závažnější formu šikany?

Cílem diplomové práce je s oporou o odbornou literaturu popsat kyberšikanu a její prevenci na základní škole. Diplomová práce je členěna do pěti hlavních kapitol, čtyři z nich jsou praktické a zabývají se problematikou šikany, kyberšikany, prevencí kyberšikany a Minimálním preventivním programem. Konkrétní metody a aktivity prevence, s kterými se žáci mohou na školách setkat, byly zjišťovány pomocí analýzy školských dokumentů obsahující informace o prevenci na dané škole – ve všech případech se jednalo o Minimální preventivní programy.

V poslední kapitole jsou popsány výsledky výzkumného šetření, které bylo realizováno formou dotazníkového šetření s žáky 8.tříd základních škol. Zde bylo zjišťováno, jak jsou žáci o problematice kyberšikany informováni a kolik z nich mají osobní zkušenost

s touto problematikou. Ústředním problémem šetření je zjištění, zda klasická forma šikany souvisí s kyberšikanou.

Problematikou šikany se zabývá mnoho odborníků, v České republice jsou nejznámější Bendl, Kolář a Říčan. Problematikou kyberšikany, zřejmě hlavně z důvodu, že se stále jedná spíše o nový jev, se tolik odborníků nezabývá. U nás je to pouze Černá.

1. ŠIKANA

Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je šikana a agrese obecně jeden z nejvíce rozšířených rizikových jevů ve školním prostředí, proto vzniká mnoho závazných dokumentů, jak k této problematice přistupovat a následně ji také řešit.

Jak již bylo uvedeno, mnoho autorů poukazuje na fakt, že samotná kyberšikana se mnohdy rozvíjí v kontextu šikany. Nehledě na to, že poznatky, prevence a řešení kyberšikany jsou mnohdy ovlivněny poznatky o klasické šikaně. Kyberšikanou se nelze zabývat bez znalostí o šikaně. První kapitola je tedy věnována šikaně a základním poznatkům o ní.

1.1 Šikana jako součást násilí

Erb (2000) uvádí, že šikanování je jedna z možných forem násilí mezi dětmi. Dalšími je: násilí v mateřské škole, vydírání nebo obtěžování spolužáků. Násilí může vést až k páchání závažné trestné činnosti. Násilím a jeho definicí se zabývá také Herzog (2009), který uvádí, že násilí je použití výhrůzek, fyzického či psychického nátlaku nebo použití moci proti druhým. Toto chování může vést ke zranění, k psychické újmě a někdy dokonce až ke smrti.

Důvody, proč vlastně vzniká násilí, se zabývá Erb (2000), který popisuje, že se často jedná o důvody, které postihují celou společnost, např. nezaměstnanost nebo nízký sociální standard. Dalším možným důvodem, pro vznik a vývoj násilí je nedostatečná či nevhodná výchova dětí v rodinách. Rodiče tráví většinu svého času v zaměstnání, a proto nemají dostatek času pro své děti, které pak netráví svůj volný čas smysluplně.

Vznikem násilí se zabývá také Světová zdravotnická organizace, která navrhla model čtyř rovin, které mají vliv na vznik násilí. Je to společenská rovina, kolektiv, vztahy a individuální rovina. V individuální rovině jsou obsaženy takové důvody, které ovlivňují chování jedince, např. poruchy osobnosti, pohlaví, věk nebo užívání návykových látek. V rovině vztahů se zkoumají mezilidské vztahy nebo patologie vycházející z rodinného prostředí. Tedy zanedbávání nebo týrání dětí.

Kolektivní rovina zkoumá sociální vztahy a vztahy s lidmi v blízkém okolí, např. sociální klima ve škole. Ve společenské rovině jsou obsaženy sociální a kulturní normy, např. jak společnost přistupuje k násilí nebo k jiným rizikovým jevům ve společnosti.

Nutno dodat, že k šikaně a k násilí obecně nedochází pouze ve školských zařízeních. V posledních letech se velmi silně rozvíjí další fenomén, a tím je šikana na pracovišti, tzv. mobbing. Kratz (2005, s. 16) definuje mobbing následovně: „*Mobbing je řada negativních komunikativních jednání, jichž se dopouští jednotlivec nebo několik osob vůči určitému člověku po delší dobu (nejméně půl roku a alespoň jednou týdně).*“. Mobbing dále můžeme dělit na bossing, kdy nadřízený šikanuje podřízeného a staffing, což je označení pro šikany podřízeným.

Mimo to se setkáváme i s šikanou v armádě, v rodině nebo v sportovních klubech. Šikaně a násilí obecně se daří tam, kde je neosobní prostředí a tam, kde se pohybuje větší množství lidí. K přetrvávání šikany ve skupině vede to, že zde není žádná osoba, která by takové chování zastavila (Jedlička, Kořa, 1998).

1.2 Definice šikany

Šikana je chování, které je pro druhého nepříjemné. Základními charakteristickými rysy je nepoměr sil mezi agresorem a jeho obětí a opakování tohoto jednání. Cílem šikana je ublížit nebo zesměšnit. Tato tvrzení lze dokázat následující definicí od Kyriacou (2003, s. 26): „*Šikanu lze definovat jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení.*“. Vágnerová (2009, s. 11) definuje šikanu následovně: „*Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou).*“.

Říčan (1995) uvádí, že pojem šikana vznikl z francouzského slova „chicane“, které v překladu znamená obtěžování, pronásledování nebo týrání. V České republice poprvé o šikanování hovořil psychiatr J. Příhoda, který se touto problematikou zabýval již od roku 1989 (Gajdošová, Herényiová, 2006). Pro šikanu se v dnešní době využívá i dalšího označení – mobbing (Herzog, 2009). Toto slovo je odvozeno z anglického výrazu the mob (chátra) a to mob (chovat se k někomu hrubě).

Šikana má mnoho podob. Podle Bendla (2003) to jsou verbální útoky, fyzické útoky nebo výhrůžky fyzickým násilím. Existuje šikana psychická i fyzická, někdy se může jednat o kombinaci obou. Kyriacou (2003) uvádí, že existuje i tzv. nepřímá šikana, kdy je oběť vyloučena z kolektivu. Tento typ šikany je někdy označován za dívčí šikanování, které se často odehrává v blízkých vztazích. Oběti považují agresorky za své kamarádky a jsou na nich i určitým způsobem závislé. Dívky používají nepřímou šikanu nebo přímou slovní agresi. Chlapci častěji šikanují chlapce. Používají přímou, často fyzickou formu šikany.

Dalším typem šikany, která se ve školách objevuje je tzv. homofobní šikana. Podle Smetáčkové a Brauna (2009) je tento typ agrese shodný se všemi znaky klasické šikany. Rozdíl je však v tom, že je namířena proti lidem, u kterých se předpokládá odlišná sexuální orientace.

1.3 Druhy šikany

Můžeme se setkat s různým dělením šikany. Kolář (2011) uvádí následující:

a. šikana podle typu agrese

Základní dělení šikany je: fyzická, psychická a smíšená. Kyberšikana je zde zařazena mezi specifické formy psychické šikany.

b. šikana podle věku a typu školy

Setkáváme se s šikanou již v předškolním věku, na prvním stupni a druhém stupni základní školy, na učilištích, na gymnáziích a někdy také na vysokých školách.

c. šikana z genderového hlediska

Kromě klasické chlapecké nebo dívčí šikany existuje také homofobní šikana. Setkáváme se také s chlapci, kteří šikanují dívky nebo naopak.

d. šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů

Tento typ šikany obsahuje šikanu specifických skupin jako neslyšících, nevidomých, tělesně postižených nebo mentálně postižených žáků.

1.4 Stádia šikany

Určení toho, v jakém stádiu se daná šikana nachází, je nutné k tomu, aby mohl být zvolen správný postup vyšetřování a následně i způsob jejího řešení. První i druhé stádium je schopna vyřešit škola sama, ve vyšších stádiích je nutné přizvat k řešení odborníky (Vágnerová, 2003).

a. první stádium – zrod ostrakismu

V tomto stádiu se začínají objevovat nijak výrazně závažné psychické formy násilí. Žák se ocitá na okraji skupiny. Žáka si ostatní nevšímají, nebaví se s ním, ale za zády ho pomlouvají.

Tyto situace lze považovat za zárodečnou podobu šikany a hrozí zde riziko, že se šikana bude dále rozvíjet a stane se z ní tzv. dokonalá šikana.

b. druhé stádium – počátky fyzické agrese

Psychický nátlak, který se objevil v prvním stádiu, přerůstá do mírné fyzické agrese. Na těchto dětech si často spolužáci vybíjejí zlost.

c. třetí stádium – vytváření jádra

V tomto stádiu se vytváří skupina šikanujících žáků. Šikana probíhá systematicky. Oběťmi šikany jsou ti, kteří byli obtěžováni v prvních stádiích, jsou však vybírány i další oběti. Přihlízející spolužáci se k šikanování nepřidávají, ale zároveň proti ní nic nepodnikají.

Pokud pedagog zjistí situaci a dokáže na ni vhodně a rychle zareagovat, je možné šikanu poměrně rychle zastavit. Bez řešení se však šikana přesouvá do dalšího stádia.

d. čtvrté stádium – většina přijímá normy agresorů

Normy šikanujících přijímá většina třídy, málokdo se dokáže skupině postavit. Přihlízející se mohou připojovat k šikanování druhých.

e. páté stádium – dokonalá šikana

Normy agresorů přijali všichni členové skupiny. Žáci jsou rozděleni na dvě skupiny, jedna skupina má veškerá práva, druhí nemají vůbec žádná. Agresor zcela využívá oběť, bere mu peníze a osobní věci.

1.5 Oběti šikany

Erb (2002) uvádí, že čím dál tím více dívek se stává obětí šikany. Důvodem je výchova, kdy si dívky často myslí, že si chování musí nechat líbit nebo se mu dokonce přizpůsobit. Často si dívky také myslí, že si takové chování zasloužily.

Oběti mohou pocházet z rodin, kde je péče o ně až přehnaná (Kyriacou, 2003). Oběti nemívají kamarády. Spolužáci je považují za odlišné, vzhledově, kvůli etnickému původu, osobnosti nebo kvůli určitému druhu handicapu. Mohou je však charakterizovat i určité vlastnosti, především nízké sebevědomí, stydlivost nebo nejistota. Stávají se jimi i děti se specifickými poruchami učení. Často se obětí může stát i nově příchozí žák. Podle Bendla (2003) existují i tzv. agresivní oběti, kdy se dítě stává obětí, ale zároveň i agresorem.

1.5.1 Typy obětí

Známou typologii obětí sestavil Parry a Carrington (1997, s. 7), které dělí oběti následně:

- Pasivní oběti. Většinou jde o uzavřené a fyzicky slabé děti. Často nemají mnoho kamarádů. Kvůli nedostatku sebevědomí se nedovedou samy bránit.
- Provokující oběti. Provokujícím chováním na sebe upozorňují ostatní, kteří na ně reagují negativně. Dokážou ublížit, ale pokud jim někdo jejich chování oplatí, ztěžují si.
- Účelové oběti. Žáci, kteří na sebe berou roli oběti kvůli uznání nebo popularitě.
- Falešné oběti. Děti, které chtějí být ve středu pozornosti. Neustále si ztěžují na ostatní.

1.5.2 Důsledky pro oběti

Podle Kyriacou (2003) závisí důsledky na délce a závažnosti šikany. Nejčastěji se jedná o ohrožení zdraví, a to jak fyzického, tak i psychického. Oběti jsou častěji úzkostliví až depresivní. Mohou trpět poruchami spánku nebo svalovou tenzí.

U dětí, které jsou vystaveny časté a dlouhodobé šikaně se mohou rozvinout psychické problémy, které vedou k tomu, že oběti se snaží škole vyhýbat nebo dokonce chodí za školu. V některých případech může šikana vést až k sebevraždě. Někdy se můžeme setkat i s případy, kdy se oběť v budoucnu stává pachatelem násilných trestných činů.

1.6 Agresoři

Agresory se stávají chlapci i děvčata (Kyriacou, 2003). Častěji to jsou však chlapci. Chlapci volí spíše fyzickou formu šikany. Dívky spíše slovní nebo nepřímou šikanu. Dívky také častěji jednají skupinově.

Nelze stanovit základní obecnou charakteristiku pro všechny šikanující žáky, protože mezi nimi existuje mnoho odlišností. Z hlediska výchovy je můžeme dělit na děti, které pocházející z rodiny s nevhodnou výchovou nebo naopak s velmi přísnou výchovou, kde se dospělí mohou chovat k ostatním členům rodiny agresivně. Tímto chováním svým dětem ukazují, že agrese může být použita jako prostředek k dosažení svého cíle. Šikanující se tak sami mohli stát obětí. Herzog (2009) uvádí, že cca 75% agresorů bylo v dětství týráno. Tyto děti pak volí šikanu jako prostředek k zvýšení sebevědomí.

Existují však i výjimky. Vágnerová (2005) uvádí, že mnoho agresorů má vynikající prospěch a svou inteligenci používají k tomu, aby šikana byla provedena co nejdokonaleji.

1.6.1 Typy agresorů

Parry a Carrington (1997, s. 7) vytvořili kromě typologie obětí také typologii agresorů. Ty rozdělují následovně:

- Útočníci – obětí. Žáci, kteří se stávají obětí, ale jsou také agresory.
- Útočníci. Děti, které ubližují ostatní, bez zjevného důvodu.
- Úzkostní útočníci. Děti s nízkým sebevědomím. Děti pocházející z rodin s nevhodnou výchovou apod. Šikanou se snaží kompenzovat své třídní postavení nebo nízké sebevědomí.

1.7 Přihlížející

Další skupinou účastníků šikany jsou přihlížející, někdy jsou označeni také pojmem „mlčící většina“. Salmivalli (2010) uvádí, že pro děti, které se zastávají druhých, jsou typické některé vlastnosti, např. empatie nebo emoční vyrovnanost. Olweus (1993, In: Černá 2013) dělí přihlížející podle jejich postojů k šikaně následovně:

- Žáci, kteří podporují agresora a šikanují s ním,
- žáci, kterým se agresorovo chování zdá správné, ale nešikanují,

- žáci, kteří svým pasivním přístupem podporují agresora,
- žáci, kteří jsou nezúčastněnými pozorovateli,
- žáci, kteří agresorovo chování neschvalují, ale nepostaví se mu,
- žáci, kteří pomáhají obětem a zastávají se jich.

Na výše zmíněné charakteristice přihlížejících šikaně má vliv mnoho faktorů. Podle Černé (2013) je to především věk a pohlaví. Chlapci jsou častěji těmi, kteří se přidávají na stranu agresora. Dívky se spíše přidávají na stranu oběti, ale často také nijak nereagují. Starší děti jsou spíše nezúčastněnými pozorovateli. Více se obětí zastávají děti mladší. Vysvětlením může být to, že s přibývajícím věkem se agresor může stávat mezi spolužáky populárnější. Faktem je, že většina dětí chce zapadnout do skupiny a nechce tak jednat proti někomu oblíbenému.

Pokud šikana probíhá ve škole, která má jasný postoj k šikaně a žáci o něm vědí, je větší pravděpodobnost, že žáci se proti tomuto chování budou často stavět a oběť bránit.

1.8 Prevence šikany

Obecně lze říct, že proti šikaně se dá bránit celou řadou metod a opatření. Samotné metody a opatření prevence šikany tedy můžeme dělit do několika skupin podle různých faktorů, např. podle cíle působení, které mohou zahrnovat rady pedagogů až celoškolské programy prevence ve třídách i v celé škole. Jsou metody, které jsou zaměřeny pouze na práci s agresorem, s obětí nebo jsou určeny všem účastníkům šikany, tedy i přihlížejícím. Metody prevence mohou být celoškolské, např. školní řád, dozory o přestávkách nebo peer programy nebo to mohou být metody používané na úrovni jednotlivých tříd, např. charta třídy, žákovská samospráva nebo kooperace se slabými. Prevence může mít různý charakter, např. dát žákům možnost přijatelného vybití agrese, např. ve sportu nebo využití různých psychoterapeutických technik, které mohou povzbuzovat empatie a spolupráci a další (Jedlička, Koř'a, 1998).

Kolář (2001) dělí prevenci na primární a sekundární. První zmiňovaná, primární prevence, se používá tehdy, když ještě šikana nevznikla a danými metodami a opatření se jí snažíme předcházet. Mezi metody primární prevence patří běžné součásti třídního kolektivu, jako je např. třídní samospráva nebo školní parlament.

Sekundární prevence se využívá v situacích, kde se již šikana projevila a chceme zabránit jejímu dalšímu šíření. Zde jsou využity metody diagnostiky, vyšetřovací a následné práce s oběťmi, agresory či se všemi svědky šikany.

V posledních letech se objevuje další typ prevence, tzv. terciární. V rámci této prevence škola spolupracuje s odborníky a dalšími externími organizacemi, které mohou pomoci při řešení vážnějších případů šikany.

Autoři často spatřují důležitost prevence šikany v odlišných metodách či opatřeních, např. Kyriacou (2003) považuje za základ prevence sepsání pravidel pro učitele, žáky, ale i rodiče. S těmito postupy musí být všichni srozuměni. Škola by měla postupovat proti šikaně dvěma následujícími způsoby. Prvním důležitým krokem je zaměřit se na asociální chování a dát agresorům najevo, že jejich chování není správné. Za druhé je důležité mezi žáky vytvářet pozitivní vztahy.

Jednou z mnoha metod potírání šikany je založení tzv. žákovské poradny. Zde se předpokládá, že šikanovaný žák se díky poradně svěří se svým problémem spolužákovi. Členství v žákovských poradnách je dobrovolné, žáci procházejí školením, aby v těchto případech dokázali vhodně reagovat (Kyriacou, 2003). Další účinnou metodou může být trénink asertivity pro oběti. Šikanovaný se díky těmto tréninkům může naučit reagovat na šikanu pomocí nacvičených frází.

V metodě tzv. společného zájmu se učitelé snaží žáky vést k tomu, aby sami měli potřebu šikanu řešit. Tato metoda je z počátku realizována pomocí „nekonfrontačních rozhovorů“ s agresory, jejichž cílem je, aby si uvědomili, co jejich chování způsobuje a jakým způsobem by své chování mohli napravit. V další fázi je učitelem vyjádřena podpora šikanujícímu. Ve třetí fázi opět učitel mluví s agresory. Rozhovor se koná asi o týden později než ten první. V poslední fázi se sejdou všichni zúčastnění žáci a stanoví si pravidla, jak se k sobě budou chovat.

Učitelé také mohou předcházet šikaně pomocí svého přístupu. Existuje určitá skupina žáků, u kterých se dá předpokládat, že by se mohli stát oběťmi. Učitel může prací se skupinou nebo případně včasným zabráněním v ubližování pomoci takovým žákům.

Škola také může navázat spolupráci s různými organizacemi, které se zabývají touto problematikou.

2. KYBERŠIKANA

S rozvojem komunikačních a informačních technologií začalo přibývat i agrese, která dala vzniknout novému fenoménu – kyberšikaně. Pro starší děti jsou tyto technologie zdrojem informací a možností pro rychlou komunikaci. Přestat používat určité stránky či aplikace by mohlo u dětí a dospívajících vést k sociálnímu vyloučení. Právě pro tuto skupinu je komunikace a kontakt s vrstevníky velice důležitý. K vývojovému období adolescence patří dle Černé (2013) také potřeba zkoumat nové věci a experimentovat s nimi, proto je tato skupina nejvíce ohrožena riziky spojené s užíváním internetu. Internet poskytuje prostor k anonymnímu experimentování (Macek, 2003).

Se změnami identit a rolí na internetu souvisí pojem online disinhibice, který lze charakterizovat jako ztrátu zábrán v komunikaci a dále možnost chovat se tak, jak v běžném životě nemůžeme. Existují dva typy disinhibice – neškodná a nepříjemná. Neškodná díky ztrátě zábrán umožňuje porozumění sobě samému, protože se můžeme projevit opravdu tak, jak chceme.

2.1 Definice kyberšikany

Základním problémem kyberšikany je prostředí, v kterém se odehrává, tedy virtuální realita, prostor, který je pro mnoho dospělých a rodičů neznámý. Faktem také je, že kyberšikana není prozkoumána stejně jako tradiční šikana. Kyberšikanu lze definovat jako zvláštní druh šikany, který využívá elektronických prostředků (mobilních telefonů, e-mailů, internetu apod.). Někdy se také můžeme setkat s pojmy: kybernetická šikana, počítačová šikana nebo cyberbullying. Kolář (2011) považuje kyberšikanu za jednu z forem psychické šikany. Dále uvádí, že kyberšikana je často spojena s klasickou šikanou. Někdy při řešení případu kyberšikany je zjištěno, že zároveň probíhá i běžná šikana ve škole se zachováním rolí, tedy oběť je oběť a agresor je agresorem.

Pro srovnání lze uvést i další definice, např. podle Priceové a Dalglish (2010, s. 51): „*Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.*“.

Černá (2013) definuje pojem kyberšikany v zastoupení což je obdobou nepřímé formy šikany. Agresor využívá někoho jiného. Typickým příkladem je situace, kdy agresor upozorní poskytovatele internetové služby, např. na závadný obsah nebo zneužití účtu. Administrátor má po takovém nahlášení právo uživatele zablokovat, ve vážných případech má i pravomoc účet zrušit.

Stejně jako šikana není kyberšikana považována za trestný čin. Svou podobou však může neplnit skutková podstata některých trestných činů, např. vydírání, vyhrožování, útisk či stalking (Rogers, 2011). V USA je kyberšikana od roku 2006 považována za tzv. federální zločin.

2.2 Prostředky kyberšikany

Existuje celá řada prostředků, které mohou být využity pro potřeby kyberšikany. Podle Černé (2013) se jedná zejména o tyto:

a. sociální sítě

Sociální síť je webová služba, která umožňuje vytvoření profilu, na základě kterého pak lze sdílet fotografie, videa a další informace. Nejznámějšími sociálními sítěmi jsou Facebook, MySpace nebo Bebo. Českými sociálními sítěmi jsou stránky Lidé.cz nebo Libimseti.cz.

Kyberšikana zde má nejčastěji podobu urážejících komentářů, zveřejňování fotek či informací.

b. online interaktivní hry

Typickým typem těchto her je X-box Live, Playstation nebo tzv. MMORPG hry. V těchto hrách spolu uživatelé komunikují prostřednictvím chatu nebo pomocí web kamery. I zde může docházet k napadání nebo k urážkám. Další formou kyberšikany je vyloučení ze skupin u tzv. guild her, což jsou hry, kde se hráči sdružují do skupin, např. hra World of Warcraft. Toto vyloučení také můžeme považovat za agresi, protože u hráčů může způsobit nepříjemné pocity. Ve hře se také může projevit přenesená agrese, kdy se může skupina hráčů domluvit proti jinému hráči.

c. webové stránky

Pro mohé uživatele není problém vytvořit webovou stránku, která má ublížit určité osobě. K ublížení lze však využít již existující stránky. Nejznámější takovou stránkou je YouTube, což je webový portál, kam kdokoliv může nahrát video. Tato stránka je navíc velmi oblíbená. Na tuto stránku lze umístit i vytvořená videa z fotek nebo upravená videa. Pod video lze umíšťovat komentáře, což je další způsob, jak osobě ublížit.

d. Instant messaging (IM) a zprávy (SMS a MMS)

Instant messaging jsou programy, které slouží ke komunikaci. Mezi nejznámější patří ICQ nebo Skype. Kyberšikana zde může mít různé podoby, např. urážlivé zprávy, vytvoření stejné přezdívky jako má oběť a vydávání se za ní nebo zcizení celého účtu a vydávání se přímo za oběť.

U SMS nebo MMS zpráv může docházet k zasílání urážlivých nebo nevhodných zpráv. Agresor také může oběť zprávami zahlcovat.

e. blogy

Blogy jsou internetové stránky, ve kterých je pouze na autorovi, jaký obsah blog obsahuje. Založení blogu je mnohem jednodušší než vytvoření webové stránky.

Pomocí blogu lze šířit různé lživé informace o oběti, stejně tak i fotografie či videa. Pod jednotlivé články či příspěvky autora lze vložit komentář.

f. elektronická pošta (e-mail)

V současné době je e-mail nejpoužívanějším prostředkem komunikace. Agresor může založit i několik e-mailů za den a skrýt tak svojí identitu. E-mailem může zaslat informace svým přátelům a ti to následně mohou poslat dál. Agresor také může oběti posílat e-maily s urážlivým či nevhodným obsahem.

g. chatovací místnosti

Chatovací místnosti jsou stránky, které složí k seznamování a komunikaci. V tomto prostředí také dochází k šíření nepravdivých informací nebo k vyloučení ze skupiny. Anonymita umožňuje vydávat se za kohokoliv, za oběť samotnou nebo o blízkého oběti. V takovém případě se agresori snaží o zjištění informací, často intimního charakteru,

kteře by mohli později zneužit. Toto chování je typické pro kyberstalkery, kdy dospělí se vydávají za vrstevníky oběti.

h. internetové ankety, dotazníky

Může se jednat o vytvořené ankety či dotazníky dětmi. Někdy se nejedná o přímý záměr někomu ublížit, ale oběť se i tak může cítit velice nepříjemně. Jsou to například ankety, kde mají spolužáci hodnotit vzhled ostatních.

2.3 Projevykyberšikany

Podle Černé (2013) mohou být projevy kyberšikany následující:

a. vydávání se za někoho jiného (impersonace) a krádež hesla

Agresor se vydává za oběť, používá k tomu fotografie a údaje o oběti. Pomocí nich může vytvořit falešný profil, kde vystupuje pod její identitou. Agresor pak může komunikovat s přáteli oběti a tím může narušit jejich vztahy. Někdy však může agresor ukrást heslo k účtu.

b. vyloučení a ostrakizace

Oběť je vyloučena ze skupiny, do které patřila. Oběť je touto skutečností frustrována a ztrácí pocit, že někam patří. Pomocí přizvání nebo naopak nepřizvání do internetové skupiny si mohou děti projevovat svoji náklonnost.

c. Flaming

Tento pojem označuje hádku, která probíhá mezi dvěma nebo více uživateli na diskusním fóru nebo na chatu. Slovo „flame“ v překladu znamená plamen, jde tedy o plamennou výměnu názorů. Pokud má tato hádka dlouhodobější charakter, jedná se o tzv. flame war.

d. Kyberharašení a kyberstalking

Kyberharašení je situace, kdy agresor opakovaně zasílá zprávy, které příjemce vnímá jako nepříjemné. Agresor zahlcuje oběť množstvím zpráv, vždy když je online (např. na sociální síti nebo na ICQ) nebo ji opakovaně zasílá SMS nebo MMS zprávy

a tím zahlcuje její mobilní telefon. Další možností, jak dochází ke kyberharašení je, když se konverzace změní v nepříjemnou a oběť ji nedokáže ukončit.

Kyberstalking je opakované zasílání zpráv, které obsahují výhrůžky, jsou útočné a zastrašující. Často se může jednat i o vydírání (Willard, 2007). Tato situace může přerůst až ve fyzické ohrožení, kdy je ukradena identita. Kyberharašení a kyberstalking lze od sebe někdy těžce odlišit, jediným rozdílem může být právě fyzické ohrožení v případě kyberstalkingu.

e. pomlouvání

Pomlouvání lze obecně definovat jako informování, jehož obsahem jsou nepravdy, které vede k sociálnímu poškození či vyloučení osoby. V kyberprostoru se informace velice rychle šíří a oběť tak nemá šanci takovému jednání zabránit.

f. odhalení a podvádění

Jde o sdělování informací o oběti těm, kteří se tyto informace neměli dozvědět, nebo jim nebyly určeny. Jsou to informace osobního až intimního charakteru. Může se jednat i o rozesílání fotografií, videí nebo záznamu komunikace mezi obětí a agresorem.

g. Happy slapping

Původní forma vznikla v britském metru, kde byl náhodný kolemjdoucí napaden jedincem či skupinou dospívající a byl fackován. Situace byla zároveň natáčena a video bylo následně zveřejněno na internetu.

2.4 Rozdíly mezi kyberšikanou a šikanou

Klasická psychická šikana se s kyberšikanou v mnoha věcech shoduje. Podobnost je v cíli ublížit druhému, jedná se o opakující se chování a zahrnuje psychické násilí. Důsledky pro oběť jsou také podobné. Základní rozdíly uvádí Kolář (2011). Základní rozdíl je očividný, klasická šikana probíhá v osobní přítomnosti, např. v prostředí školy a okolí. Kyberšikana se většinou odehrává mimo školu, často v prostředí domova dětí a umožňuje tak agresorovi kdykoliv svojí oběť kontaktovat. Kyberšikana také využívá prostředky, které jsou v dnešní době pro každého snadno dostupné a šíření je tedy velmi rychlé a nejde mu dost dobře zabránit.

Existuje několik odlišností, které z kyberšikany často dělají mnohem větší problém, než jsou některé případy běžné šikany. Oběť se před ní neukryje do bezpečného prostředí domova, je pronásledována kdykoliv a kdekoliv. Útoky bývají anonymní, agresor se vydává za někoho jiného. Vágnerová (2009) uvádí, že dle provedených výzkumů, se cca 40% obětí kyberšikany nikdy nedozví o identitě agresora.

Při určitých formách kyberšikany může ponížení oběti vidět mnoho dalších osob. Dalším zásadním rozdílem je, že i když útok proběhne jednou, jsou věci, které nám ho neustále mohou připomínat, např. fotografie nebo text v e-mailu nebo mobilním telefonu. Fotografie, která jednou byla umístěna na internetu, může být kdykoliv a kýmkoliv znovu použita.

Vágnerová (2009) také uvádí, že běžnými agresory se stávají fyzicky silní jedinci, u kyberšikany to však neplatí. Jsou to spíše jedinci se znalostmi v informačních technologiích. Stejně tak i charakteristika obětí je jiná, může se jí stát kdokoli, protože jsou případy, kdy si agresor oběť vybírá pouze náhodně.

Kyberšikana probíhá nepřímo, proto rodiče nebo učitelé nezpozorují znaky, které by nasvědčovali ubližování jako tomu je u fyzické šikany. Pokud se oběť nechce svěřit, je malá pravděpodobnost, že na to rodiče či učitelé sami přijdou.

2.5 Účastníci kyberšikany

Podle výzkumů není z hlediska pohlaví jasné, kdo se častěji stává obětí a kdo agresorem. Mnozí odborníci se s ohledem na fakt, že kyberšikana je spíše nepřímým typem chování, domnívají, že dívky se častěji stávají agresory, ale i oběťmi. Jednotlivý autoři a výsledky výzkumu se odlišují v tvrzení, že dívky a chlapci mohou používat a zažívat rozdílné formy kyberšikany.

Často se můžeme setkat s případy, kdy je kyberšikana spojena s tradiční formou šikany, z čehož vyplývá, že i charakteristika obětí a agresorů se nijak zásadně neliší, pravdou však je, že v online prostředí se role mohou měnit a prolínat.

2.5.1 Oběti

Obětí kyberšikany se v kyberprostoru může stát každý, mohou to být i osoby, které jsou v reálném životě oblíbeni. Oběťmi kyberšikany se však spíše stávají ti, kteří častěji a déle využívají internet.

Stejně jako oběťmi šikany, se oběťmi kyberšikany stávají děti, které jsou ostatními vnímány jako odlišné (Perry, Kusel, Perry, 1988). Oběti běžné šikany a kyberšikany se tedy příliš neliší. V reálném životě mají málo kamarádů a internet je pro ně prostředek k navazování sociálních kontaktů.

Podle Walrave a Heirman (2011) je největším problémem to, že oběti o sobě v kyberprostoru prozrazují až příliš mnoho informací osobního charakteru. Agresor tak může opakovaně oběť kontaktovat, i když se nikdy osobně nesetkali.

2.5.2 Agresoři

V případě kyberšikany není významným znakem agresora jeho fyzická převaha nad obětí. Blažková (2011) uvádí, že agresory se stávají osoby, které mají velký přehled v komunikačních a informačních technologiích a umí s nimi dobře zacházet. Agresorem se však mohou stávat osoby, které jsou v reálném životě oběťmi a mohou tak kyberšikanu použít jako mstu. Jedná se často o osoby, které by se k agresivnímu chování v běžném životě vůbec neuchýlili. V případě kyberšikany jsou však přesvědčeni, že jejich chování nebude spojeno s konkrétní identitou. To souvisí i s faktem, že normy, které jsou nastaveny v běžném životě, se značně odlišují od norem chování na internetu.

Stejně jako agresoři klasické šikany i kyberagresoři mohou pocházet z rodin, kde rodiče neprojevují dostatečný zájem o své děti. Děti se tak často mohou uchýlovat do kyberprostoru a získávat zde znalosti a dovednosti.

2.5.3 Přihlízející

V případě kyberšikany jde složitěji zareagovat na situaci, která se přihlízejícím nelíbí, nehledě na to, že kyberšikany může probíhat pouze v rovině mezi agresorem a obětí, bez přítomnosti svědků. Vzhledem k anonymitě, kdy často sama oběť neví, kdo agresor je, nemají ani přihlízející možnost na někoho konkrétního reagovat. Přihlízející díky posunutým normám chování na internetu si také nemusí uvědomovat, že dané chování se oběti nemusí líbit. Sami ji za vážnou nepovažují. Černá (2013) uvádí, že u kyberšikany hrozí, že přihlízející se svou, ač pasivní reakcí, kdy se pouze podívají na video, se přidávají na stranu agresora, aniž by si to sami uvědomili.

2.6 Fenomény podobné kyberšikaně

Je důležité, aby od kyberšikany byly odděleny podobné formy agrese, jako je např. cyber grooming nebo child grooming (Kolář, 2011). Kybergrooming je pojem označující chování, které má v dítěti vyvolat falešnou důvěru, vylákat jej na schůzku za účelem pohlavního zneužití (Kyberšikana a její prevence, 2009). Mezi kybergroomingem a kyberšikanou existuje úzká souvislost, protože pokud se nepovede oběť přesvědčit, začíná agresor využívat různé výhrůžky.

Novým a častým fenoménem vyskytujícím se na internetu je tzv. hoax, což je pojem označující zasílání poplašných a nebezpečných řetězových zpráv. Dále se v kyberprostoru můžeme setkat s pharmingem a phishingem. Pharming je postup, který je manipulativní a má za cíl získat od uživatele jeho osobní údaje. Phising je podobný postup, ale k získání osobních údajů je využíváno rozesílání emailových zpráv, které na první pohled vypadají jako oficiální zprávy různých institucí. Tyto emaily požadují zaslání osobních údajů, a to přes podvodnou webovou stránku.

2.7 Právní hledisko kyberšikany

V trestním zákoně č. 140/1961 Sb., existuje několik ustanovení, které přímo zakazují určitý typ chování, které může být v určitých případech spojeno i s kyberprostředím (Kyberšikana a její prevence, 2009). Jedna se o §198 Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení, o § 198a Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod a o § 205 Ohrožování mravnosti, kde je uvedeno „Kdo uvádí do oběhu, rozšiřuje, činí veřejně přístupnými, vyrábí, dováží, prováží nebo vyváží, anebo za tím účelem přechovává pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiné předměty ohrožující mravnost, která zobrazuje dítě, nebo se v nich projevuje neúcta k člověku a násilí.“

Tato kapitola byla věnována problematice kyberšikany, prostředkům a projevům a také charakteristice obětí a agresorů.

3. PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY

Prevenčí kyberšikany a obecně rizikovým chováním na internetu by se měla zabývat škola jako celek, učitele, rodiče, a další osoby, které mohou ovlivnit a zasáhnout proti tomuto rizikovému jevu. Pomoci jim v tom mohou preventivní programy, kterými se zabývají státní i nestátní organizace. Důležité však je, aby byla kyberšikana považována za skutečnou hrozbu, nebyla podceňována a aby o ní výše zmíněné osoby měly, co nejvíce informací. Vzhledem k tomu, že kyberšikana je stále spíše novějším problémem, neexistuje mnoho konkrétních metod, které se k prevenci kyberšikany používají. Můžeme se tedy spíše setkat s obecnými radami, jak by daná prevence měla vypadat či s radami o řešení kyberšikany.

Problematika kyberšikany a její prevence by se však měla řešit i na národní úrovni prostřednictvím oblasti prevence kriminality a oblasti prevence rizikového chování. Oblast prevence kriminality spadá do působnosti Ministerstva vnitra ČR a oblast prevence rizikového chování koordinuje Ministerstvo školství ČR (Kopecký a kol., 2012).

3.1 Prevence na úrovni školy

Základním předpokladem pro boj s kyberšikanou je zahrnutí této problematiky do preventivního programu školy, který je primárně věnován prevenci šikany. To souvisí s tím, že toto téma bude zařazeno do vyučování a bude tam žákům umožněno zjistit více o této problematice (Blažková, 2011). Zařazení tématu do výuky nevede ke snížení kyberšikany, ale slouží spíše k tomu, aby si děti uvědomovaly, jak je důležité nesdílet veřejně své osobní nebo intimní informace. Kvůli odlišně nastaveným normám chování na internetu je také důležité žáky seznámit s formami kyberšikany a s důsledky, které toto chování může mít. Důležité je, aby učitel uvedl, že pokud se setkají s kyberšikanou, aby se nebály a někomu o tomto problému řekly.

K prevenci kyberšikany mohou být využity i aktivity, které byly původně vytvořeny k prevenci šikany, stačí je pouze přizpůsobit.

3.2 Řešení kyberšikany ve školách

Podle Koláře (2011) existují dva přístupy školy ke kyberšikaně a k jejímu řešení. V případě, kdy se kyberšikana děje v době výuky nebo v rámci školních akcí, je škola povinna tuto situaci řešit a to sama, pokud tento problém řešit dokáže nebo za pomoci

přizvaných odborníků. Pokud však kyberšikana žáků neprobíhá ve výuce, škola ji nemusí ani řešit a to hlavně z důvodu, že často ani nelze kyberagresora identifikovat a také ho potrestat. V tomto případě škola odkáže žáka, např. na OSPOD, pedagogicko-psychologickou poradnu nebo na Policii ČR.

Pokud se pedagog dozví o kyberšikaně, neměl by určitě tento problém podceňovat. Naopak učitel by se měl živě o případ zajímat a snažit se dozvědět co nejvíce. Tedy jakým způsobem docházelo ke kyberšikaně, jakou formu měla a snažit se o identifikaci agresora, pokud není zcela jasné, kdo je. Zde je vhodné kontaktovat mobilního operátora, který může zajistit důkazy proti agresorovi, navázat spolupráci s pracovníky sociálních sítí nebo jiných webových stránek, kde ke kyberšikaně došlo. Tito pracovníci mohou zajistit odstranění nevhodných fotografií nebo příspěvků a mohou pomoci v řešení kyberšikany.

Pokud je s kyberšikanou spojen někdo z žáků školy, postupuje se dále jako u řešení klasické šikany, kdy se do řešení zapojují i další odborníci a často se pracuje s celou skupinou, tedy s obětí, agresorem ale i s přihlížejícími. Černá (2013) uvádí, že při práci s oběťmi kyberšikany je možné zaměřit se na dvě oblasti. První oblastí je nabídnutí odborné psychologické péče, kterou může poskytnout školní nebo externí psycholog nebo pracovníci pedagogicko-psychologických poraden. Cílem je zmírnění následků kyberšikany. Je nutné, aby agresorovi byla nabídnuta stejná péče.

Druhá oblast práce s obětí je uplatňování technický řešení, které mají za cíl zabránit dalšímu obtěžování obětí. Těmito opatření se myslí např. změna přístupových hesel, blokování agresora na sociálních sítích či chatu nebo změna nastavení zabezpečení. Vždy je potřeba obětí, ale i ostatní žáky s těmito technickými řešeními seznámit.

3.3 Prevence v rodinách

Rodiče by měli se svými dětmi mluvit o tom, jak tráví čas na internetu, což v budoucnu může pomoci v případě, když se dítě na internetu setká s něčím, co se mu nelíbí a rodičům o tom řekne. Problémem však je, že mnoho rodičů nemá představu o tom, jaké nebezpečí v sobě internet skrývá a v případě nějakého problému nevědí, jak dítěti pomoci. Dnešní generace dětí má mnohem lepší znalosti v oblasti výpočetní techniky než jejich rodiče.

3.4 Řešení kyberšikany v rodinách

Podle Černé (2013) se nedoporučuje, aby rodiče řešili kyberšikanu omezením přístupu k internetu nebo zamezením používání mobilního telefonu. Ač toto omezení značně snižuje možnosti opakování kyberšikany a spojených rizik, může to však pro oběť být velice nepříjemné. V případě, že kyberšikana je spojena s klasickou školní šikanou to však není ani efektivní řešení problému. Nutno zvážit i fakt, zda v případě omezení přístupu či využívání informačních a komunikačních prostředků nebude dítě vidět spíš potrestání sebe samo a v případě dalšího podobného problému se s ním již raději nesevří.

V případě, kdy si rodič s dalším postupem neví rady, je vhodné vyhledat odborníka, který se v této problematice vyzná. V případě, že je agresor spolužák nebo žák školy, do které dítě dochází, je nutné kontaktovat školu.

3.5 Netiketa

Z důvodu, aby uživatelé věděli, jak se mají v kyberprostoru chovat, vznikla tzv. netiketa (Kyberšikana a její prevence, 2009). Netiketa obsahuje pomyslná pravidla, která se mění v závislosti se změnami probíhající v kyberprostoru. Základní radou pro chování na internetu je, aby se uživatel choval i v kyberprostoru tak, jako v běžném životě.

3.6 Technické řešení šikany

I když většina žáků na základních školách ovládá internet velice dobře, nemusí mít takový přehled o bezpečnostních opatřeních. Využití technických opatření mohou v některých případech v čas kyberšikanu zastavit. Mnoho dětí však neví, jak je použít a není jim to vysvětleno ani od rodičů ani od učitelů. Z mezinárodního výzkumu EU Kids Online II (in Černá, 2013) vyšlo najevo, že asi 60% dětí umí blokovat nevyžádané zprávy a pouze 52% si umí na sociálních sítích nastavit údaje tak, aby nebyly veřejně přístupné.

Technických opatření, díky kterým lze řešit kyberšikanu je mnoho. Pro představu, co se těmito opatřeními myslí, jsou níže uvedeny jen některé:

- Zablokování e-mailové adresy,

- zablokování uživatele,
- nahlášení nevhodného obsahu správci stránky,
- nahlášení konkrétní osoby za účel zablokování jejich účtu,
- zablokování telefonního čísla operátorem.

V některých případech však ani jeden z výše uvedených opatření nepomůže. Agresor si např. může neustále zakládat nové e-mailové adresy, nové účty na sociálních sítích, nebo si může zajistit nové telefonní číslo. V takových případech nezbývá oběti nic jiného než je přestat používat. Pokud dané prostředí chce nadále využívat, je potřeba změnit účet, e-mailovou adresu nebo profil na sociální síti. Někdy je nutné změnit i telefonní číslo, důležité však je, aby oběť nové údaje veřejně nešířila.

Závěrem lze říci, že v žádné z dostupné literatury nebyla popsána žádná metoda prevence, která byla primárně vytvořena pro prevenci kyberšikany. Většina z dostupných a používaných metod prevence tohoto jevu je odvozeno od prevence klasické šikany. Konkrétními preventivními aktivitami a metodami prevence na základních školách se bude zabývat v následující kapitole, která je věnována Minimálnímu preventivnímu programu, který takové informace obsahuje.

4. MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM

Přesný pokyn k vytvoření Minimálního preventivního programu udává Metodický pokyn MŠMT ČR č. j.: 20006/2007-51 (Miovský a kol., 2010). Program je součástí školního vzdělávacího programu. Součástí programu je definování krátkodobých a dlouhodobých cílů, které by měly být pro školu splnitelné. Hlavním cílem by však mělo být snížení možnosti vzniku a zabránění rozvoje rizikového chování. Důležitou součástí je zvyšování informovanosti žáků. Obecně lze Minimální preventivní program charakterizovat následovně: „je konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností.“ (Miovský a kol., 2010, s. 101-102).

Prostřednictvím programu jsou podporovány aktivity žáků, pocházející z jejich iniciativy, preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru a školy a spolupráce se zákonnými zástupci žáků. Program je zpracováván na jeden školní rok a vypracovává ho metodik prevence s pomocí ostatních pedagogických pracovníků školy. Samozřejmá je i spolupráce s metodikem prevence místně příslušné pedagogicko-psychologické poradny. Na preventivním programu daných škol se může podílet i organizace, které tyto služby poskytují.

4.1 Obsah a tvorba Minimálního preventivního programu

Vytvoření Minimálního preventivního programu obsahuje čtyři po sobě následující fáze, jak uvádí Slavíková (2007). První fáze se uskutečňuje před začátkem tvorby programu a její součástí je analýza momentální situace na škole. Zde se mapuje situace v jednotlivých třídách, jako problémy jsou nejčastěji řešeny a samozřejmě se také zjišťuje výskyt konkrétních rizikových jevů. Vedení školy si v této fázi uvědomuje, jaké možnosti a zdroje má k dispozici pro realizaci programu, např. v jakých předmětech a jak často se budou moci dané třídy věnovat prevenci.

V rámci druhé fáze se tvoří program. Tato fáze se skládá z několika částí. V první části je nutné stanovit si cíle, které budou konkrétní a zpětně umožní zhodnocení efektivnosti programu. Cíle by měly být zdůvodněny, zda reagují na současný stav a problémy ve škole. Program musí mít jasně určenou cílovou skupinu, protože nemusí být zaměřen pouze a nutně na všechny žáky dané školy, ale také na rodiče nebo pedagogy. Důležitou součástí je popis metod a aktivit, kterými bude prevence

realizována s časovým harmonogramem a s informací o tom, kým dané aktivity budou realizovány.

V následující fázi se realizují veškeré aktivity, které obsahuje Minimální preventivní program. Poslední fáze se věnuje evaluaci daného programu, tedy zhodnocení efektivnosti a úspěšnosti.

4.2 Celoškolní program prevence šikany

Lovasová (2006) popisuje výsledky amerických výzkumů, kde bylo zjištěno, že nejefektivnějším postupem v prevenci šikany je zapojení celé školy do celoškolního programu proti šikaně. Program obsahuje např. tyto opatření: pravidelné diskuze o šikanování, nastavení pravidel o vztazích mezi žáky apod.

Důležité je, aby celý pedagogický sbor byl seznámen s prevencí a s programem obecně. Už do vypracování i schválení by se měli všichni pedagogičtí pracovníci podílet. Podle Kyriacou (2003) je nutné, aby do programu byli zapojeni i žáci a rodiče. Program by měl být snadno dostupný všem.

Podle Koláře (2001) je hlavním cílem programu včas odhalit šikanu a vhodně ji řešit. Program proti šikanování má charakter sekundární prevence. Důležité je, aby do programu byl zapojen specialista v oblasti prevence šikany, aby všichni pedagogové věděli jakým způsobem postupovat v případě odhalení šikany, aby bylo prováděno šetření o výskytu šikany a navržnuty strategie k zamezení šikanování ve škole. Pokud pedagogové nemají znalosti ohledně této problematiky, je důležité, aby byli ochotní se dále odborně vzdělávat. Tento program také obsahuje veškeré metody a opatření k řešení a k následnému odstranění již vzniklé šikany.

Program by měl obsahovat běžné součásti školy – školní parlament, třídní spoluprávu nebo radu školy apod., ale také speciální program, který by byl přímou součástí výuky.

4.3 Klíčové součásti programu

Podle Koláře (2011, s. 259) existují následující součásti, které musí obsahovat každý program proti šikaně:

- Analýza momentální situace a v průběhu programu mapování situace pomocí evaluace,

- motivace pedagogů pro změnu,
- případné odborné dozdělování pedagogů,
- složení užšího realizačního týmu ve složení: ředitel, zástupci třídních učitelů z obou stupňů, metodik prevence a další osoby, které se podílejí na sestavování programu,
- stanovení postupu při řešení šikany,
- zavedení prevence v rámci třídnických hodin,
- prevence ve vyučovacích hodinách,
- prevence v mimoškolních aktivitách,
- stanovení dalších opatření, které budou předcházet výskytu rizikových jevů,
- úzká spolupráce mezi školou a rodiči,
- informování žáků o možnosti využití poradenských služeb ve škole,
- navázat spolupráci s odborníky v oblasti prevence,
- navázat spolupráci se školami v okolí a domluvit se na postupu řešení rizikových jevů.

Dodržení a zakomponování všech těchto bodů je dobrým předpokladem k dobře a účinně fungujícímu programu prevence rizikových jevů.

4.4 Ukázka Minimálních preventivních programů

V následující části této kapitoly budou popsány tři Minimální preventivní programy škol, které se zúčastnily výzkumného šetření. Z tohoto popisu lze usoudit, jak se školy prevencí zabývají, jaké metody, aktivity a opatření k prevenci používají a s jakými odborníky či neziskovými organizacemi spolupracují.

4.4.1 Základní škola Krčín Nové město nad Metují

Minimální preventivní program Základní školy Krčín Nové město nad Metují je třístránkový dokument, který hned v úvodu obsahuje informaci, že je určen jen na stávající školní rok. Program byl vytvořen metodičkou prevence.

V úvodu jsou popsány cíle, kterých by škola chtěla dosáhnout. Je to: předcházení projevům šikany mezi žáky školy, zpříjemnění prostředí a vztahů mezi žáky a učiteli, dlouhodobě a cíleně spolupracovat s osobními subjekty v této oblasti a podporovat žáky ve zdravém životním stylu (ochraně zdraví, tělesného a duševního rozvoje). Cíle jsou

s přispěním opatření a nástrojů k tomu určených dosažitelné, objevují se zde spíše dlouhodobé cíle. Poslední z výše jmenovaných cílů navíc přesně odráží základní tezi, proč se tyto programy ve školách tvoří.

Další část tvoří návrh preventivního programu, který tvoří nástroje, které by měly vést k splnění výše uvedených cílů. Tento preventivní program obsahuje sedm součástí s informací o tom, kdo jej bude plnit. Prvním je dvoudenní adaptační pobyt žáků 6. ročníků v přírodě, který má za cíl prevenci šikany, prostřednictvím osobnostně sociální výchovy. Druhou součástí je školní parlament, který si klade za cíl zlepšit sociální klima školy. Dále je do poradenských služeb zapojen školní psycholog, který bude provádět poradenství a krizovou intervenci. Čtvrtým bodem je spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou a sociální pracovnící OSPOD, která napomůže k zlepšování dovedností a znalostí metodičky prevence školy a počítá se i s pomocí v rámci řešení konkrétních problémů. Pátým návrhem je pravidelné setkávání všech subjektů regionu Novoměstsko v oblasti prevence rizikového chování, při kterém bude probíhat informování metodičky o rizikovém chování ve městě. Dále se také počítá se spoluprací s Nízkoprahovým klubem Mandl, který bude připravovat besedy pro žáky právě z oblasti rizikového chování. Posledním opatřením je zapojení školy do projektu „Normální je nekouřit“, který je určen pro první stupeň s jeho cílem je prevence tabakismu. Další část Minimálního preventivního programu je věnována časovému harmonogramu těchto aktivit. Preventivní aktivity jsou rozloženy do celého školního roku.

V Minimálním preventivním programu je také poznámka o nástroji, který bude měřit efektivitu programu. K tomuto účelu bude použita evaluace adaptačního kurzu a také nástroj „Sluníčko“, který slouží 9. ročníkům k sebehodnocení školy.

Poslední část je věnována činnostem, které vykonává metodička prevence. Jsou zde popsány tyto činnosti: koordinuje přípravu Minimálního preventivního programu; poskytuje ostatním pedagogům informace o prevenci rizikových jevů; sleduje, spolu s dalšími odborníky rizika vzniku a projevu rizikového chování a navrhuje opatření k jejich časnému odhalení a k řešení již vzniklých problémů; spolupracuje s okresním metodikem prevence nebo také s krajským školským koordinátorem prevence, účastní se pravidelných porad; spolupracuje se školskými a dalšími krizovými, poradenskými a preventivními zařízeními, se zařízeními realizujícími vzdělávání v prevenci a s institucemi zajišťujícími sociálně právní ochranu dětí a mládeže; a poslední činností

je zajištění, příprava nebo spolupodílení se na přípravě jednotlivých akcí pro žáky, rodiče a pedagogy a vedení evidence o těchto aktivitách.

4.4.2 Základní škola Jaroměř – Josefov

Minimální preventivní program Základní školy Jaroměř – Josefov je sedmistránkový dokument včetně úvodní a závěrečné strany. Úvodní strana obsahuje informaci, že program je vytvořen na školní rok 2014/2015 a vytvořila jej školní metodička prevence.

Úvodní část je věnována charakteristice školy, je zde popsána vybavenost a skladba žáků školy. Následuje informace o tom, že program byl vytvořen pro potřeby žáků a jeho vytvoření bylo inspirováno i předchozími školními roky a preventivních akcí zde již konaných. Při jeho vypracování bylo také přihlášeno k individuálním potřebám třídních kolektivů a návrhů ostatních pedagogů školy. Program se zaměřuje na následující oblasti prevence: prevence užívání návykových látek, onemocnění HIV/AIDS a dalších nemocí související s užíváním návykových látek, prevence kriminality, šikany a agresivity, záškoláctví, vandalismu, náboženského extrémismu, gamblingu a rozpoznávání a zajištění včasné intervence v případech týrání a zneužívání dětí a poruch příjmu potravy.

Preventivní program realizují učitelé ve spolupráci s vedením školy, rodiči, odbornými lektory, organizacemi a koordinuje ho metodička prevence. Pokud jsou řešeny konkrétní situace, škola postupuje podle příslušných zákonů a metodických pokynů MŠMT ČR. Následuje výčet základní legislativy: Strategie prevence sociálně patologických jevů (v působnosti MŠMT), Metodické pokyny MŠMT, vyhlášky a zákony.

Další část je již věnována výčtu cílů programu, tedy: zabránění vzniku a šíření rizikového chování a zvýšení odolnosti jevů vůči negativním vlivům, které mohou narušovat jejich osobnostní a sociální vývoj. Ve spolupráci s rodinou chtějí vychovat zodpovědného člověka schopného samostatného rozhodování. Dalšími cíli jsou: podpora osobního rozvoje, podporovat schopnost říci NE, zajištění pravidelné práce s třídním kolektivem, zkvalitnění klimatu a prostředí školy, reagovat na aktuální stav ve škole, vychovávat žáky v souladu se zdravím životním stylem, zařadit projekty externích pracovníků, zajistit odborné vzdělávání pedagogů v oblasti primární prevence, zvyšovat informovanost pedagogů o situaci ve škole a posledním cílem je spolupráce s žáky, rodiči, pedagogy a organizacemi v oblasti primární prevence. Z charakteru stanovených cílů lze usuzovat, že se jedná většinou o cíle dlouhodobějšího charakteru.

Minimální preventivní program je založen na pěti základních úkolech:

1. Zprostředkovat aktivity, které podporují zdravý životní styl a vedou k dodržování určitých společenských pravidel, k odpovědnosti za sebe a své jednání.

Tento úkol je zajišťován konkrétními zájmovými aktivitami (např. břišní tance, badminton, výtvarný nebo keramický kroužek), akcemi, které škola nabízí (např. plavecký kurz, lyžařský výcvik, kulturní akce nebo vědomostní soutěže) a aktivitami nabízené různými organizacemi a spolky, které působí ve městě (domy dětí a mládeže, sportovní oddíly, Skaut apod.).

2. Zajišťovat zážitkové programy a besedy zaměřené na prevenci sociálně nežádoucích jevů.

Tyto programy mohou být zajišťovány ve spolupráci s pracovníky Miličova domu, kteří nabízejí jak programy pro první, tak i pro druhý stupeň. Příklady některých programů: pro 5. ročník – My a naše třída, pro 7. ročník – Umění říci NE nebo pro 9. ročník – Co mě čeká po základní škole. V případě složitějších programů je využívána i nabídka programů primární prevence na zakázku.

Dále škola navázala spolupráci s pracovníky Městského úřadu v Jaroměři, terénními pracovníky a s etopedem. Ve spolupráci s nimi bude škola realizovat prožitkové lekce a adaptační pobyty pro žáky od 1. do 4. třídy. Cílem těchto lekcí je začlenění sociálně ohrožených dětí do kolektivu a následně rozvíjet rovnocenné vztahy a přátelskou atmosféru mezi žáky, pomoci k dosažení lepších školních výsledků a získání důvěry dětí i jejich rodičů, což napomůže komunikaci a spolupráci školy a rodin.

Škola dále počítá s dalšími akcemi, jako zapojení se do projektu „Normální je nekouřit“ pro žáky 1. až 4. ročníku, adaptační pobyt pro 6. ročníky za účasti metodičky prevence a třídního učitele, zapojení 2. a 3. ročníku do projektu „Ajaxův zápisník“, který vede Městská policie Jaroměř, pro 1. ročník je připravena beseda na téma: Jak se chovat, když mě osloví cizí člověk, v 6. ročníku proběhne přednáška o dospívání, v 7. ročníku beseda o šikaně, pro 8. ročník je zajištěna beseda s protidrogovým kurátorem na téma návykové látky a právní legislativa a další beseda o šikaně a kyberšikaně a pro 9. ročník beseda na téma sekty náboženství a extrémistická hnutí a následně i o trestním právu.

Součástí tohoto úkolu je naplánováno i další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti rizikového chování.

3. Průběžně sledovat aktuální stav projevů nežádoucích jevů a následné řešení vzniklých problémů v rámci školy, ale i rodiny nebo ve spolupráci s odbornými pracovišti.

Součástí plnění tohoto úkolu jsou třídnické hodiny, které se konají jednou měsíčně a jejichž cílem je podporovat kontakt žáků s třídním učitelem a případně i řešení problémů, které v kolektivu nastaly. Žáci školy mají také možnost anonymního svěřením se se svými problémy skrze schránku důvěry. Informovanost žáků je zajištěna nástěnkou umístěnou ve vstupní hale, kde žáci najdou informace o organizacích, na které se mohou v případě problému obrátit a dále informace o plánovaných preventivních akcích a základní informace o některých rizikových jevech.

Problémy, případně přestupky jsou řešeny v rámci školy a rodiny nebo ve spolupráci s odborníky z pracovišť Městské policie, Policie ČR, OSPOD, Kompas, Návrat, Pyramida, Miličův dům a Pedagogicko psychologické poradny.

4. Snažit se o posílení dovedností a kompetencí dětí z prostředí sociokulturně znevýhodněného prostřednictvím aktivit zaměřených na integraci do většinové společnosti.

Zde se opět počítá se spoluprací s pracovníky Miličova domu a zapojení se do projektu „Učíme se pro život“, jehož cílem je doučování romských dětí. Doučování je určeno pro děti od 2. do 9. třídy a probíhá formou motivačního programu.

Škola spolupracuje i s pracovníky z nízkoprahového centra Smajlík v Josefově, které pomáhá dětem ze sociálně problémových rodin k snadnějšímu startu do života a na cestě ke vzdělávání. V rámci centra děti tráví smysluplně volný čas a také si osvojují základní hygienické návyky, připravují se do školy, učí se vařit apod.

5. Začleňovat problematiku prevence rizikového chování do výuky jednotlivých předmětů.

Na prvním stupni se pedagogové společně s žáky snaží o stanovení pravidel soužití žáků a pedagogů, o osvojení si základních pravidel zdravého životního stylu, rozvíjení schopnosti komunikovat, řešit problémy, umět vyjádřit svůj názor a umět slušně odmítnout.

Druhý stupeň je spíše zaměřen na osvojování si základních poznatků o rizikových jevech, přijímání zodpovědnosti za sebe a své chování, řešení problémů a konfliktů, naučit se vyrovnat se s neúspěchem, odolávat nebezpečí a stresu, posilovat právní

vědomí a úcty k zákonu, uplatňovat zásady zdravého životního stylu a hledat možnosti svého uplatnění ve společnosti.

Závěrečná strana odkazuje na přílohy Minimálního preventivního programu: Krizový plán pro pedagogické i nepedagogické pracovníky školy, jehož součástí je i Program proti šikanování pro rodiče a žáky a druhá příloha s tématy prevence ve vyučovacích hodinách.

4.4.3 Základní škola Opočno

Minimální preventivní plán Základní školy Opočno obsahuje osm stran včetně úvodní a závěrečné strany. Úvodní strana obsahuje stejně jako u Základní školy Jaroměř – Josefov údaj, kdo program zpracoval, tedy školní metodička prevence a že je zpracován na aktuální školní rok.

Úvodní část je věnována cílům minimálního preventivního programu. Hlavním cílem je zvýšení odolnosti dětí a mládeže vůči sociálně rizikovému chování, především vedení dětí ke správným postojům vůči zátěži a problémům. Další cíle zůstávají dle vyjádření v programu stejné jako v minulých letech, a to osvojování si základních kompetencí v oblasti zdravého životního stylu a prevence, rozvoj dovedností, které vedou u dětí a mládeže k odmítání všech druhů sebedestruktivního chování, projevů agresivity a porušování zákona. Důležité je také prohlubování komunikačních dovedností mezi učiteli, rodiči a žáky, posilování sebevědomí a vzájemné úcty, boj proti nudě, čímž se v tomto případě myslí smysluplné využití volného času.

Program prevence vychází z koncepčního záměru školy. Základními cíli koncepčních záměru jsou: vybudování takového prostředí a klimatu, ve kterém se žáci budou moci úspěšně uplatnit a získají zde patřičné vzdělání, vytvoření podmínek pro smysluplné využití volného času, postupné zavádění etické a právní výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu a sexuální výchovy do výuky jednotlivých předmětů a průběžné sledování situace z hlediska výskytu rizikového chování a včasné zachycení případného ohrožení dětí a mládeže.

V rámci stanovení cílů Minimálního preventivního programu jsou stanoveny další cíle v rámci vnitřního prostředí školy, ve které se škola snaží o systematické propracování hodnotového systému školy, respektování osobnosti žáka a posilování jeho sebevědomí, vedení žáka k respektování ostatních, usilování o dobré citové vztahy

mezi žákem a jeho učitelem, vytváření podnětného a měnícího se prostředí pro učitele a žáky a vytváření klima otevřené komunikace.

Minimální preventivní program vychází z metodického doporučení MŠMT k primární prevenci sociálně rizikového chování u dětí a mládeže, který se zaměřuje na prevenci zneužívání drog včetně alkoholu, kouření, kriminalitu, virtuální drogy a gambling, záškoláctví, šikanování a jiné násilí, kyberšikanu, poruchy příjmu potravy, rasismus, xenofobii, intoleranci, antisemitismus, homofobii a extremismus. Řízení a realizaci jednotlivých preventivních aktivit má na starosti školní metodička prevence, která spolupracuje s vedením školy, třídními učiteli i ostatními pedagogickými pracovníky, zejména s výchovnými poradci a školní psycholožkou. Mimo školu spolupracuje s Pedagogicko-psychologickou poradnou V Rychnově nad Kněžnou, se Střediskem výchovné péče Návrat v Hradci Králové, s orgány sociálně právní ochrany dítěte a v některých případech i s Policií ČR.

Následující část je věnována charakteristice školy, její tradici a vybavenosti, vzdělávání (včetně vzdělávání pedagogických pracovníků). Dále nadstavbovým aktivitám v rámci školy, které se mohou uskutečňovat v rámci volnočasových aktivit, které se právě zaměřují na smysluplné využití volného času, včetně cílené prevence rizikového chování. Tyto aktivity zahrnují: využití času při čekání před vyučováním, na odpolední vyučování nebo na čekání na autobus, návštěvy výstav, koncertu, divadelních představení, zapojení do realizovaných projektů, práce ve školním parlamentu, nabídka mimoškolních aktivit formou zájmových kroužků, školní klub apod.

Další část je věnována řešení přestupků a podle jejich zjištění budou navrženy sankce nebo následná opatření. Od roku 2012 škola vlastní alkohol testy a testy na zjištění přítomnosti návykových látek, hlavně na zjištění přítomnosti THC v moči. V případě důvodného podezření bude na základě Metodického doporučení MŠMT proveden se souhlasem zákonného zástupce žáka test.

Závěrečná strana obsahuje přílohu se souhlasným prohlášením zákonného zástupce nezletilého žáka s orientačním testováním přítomnosti návykových látek v organismu žáka. Doplněním školního Minimálního preventivního programu je Školní program proti šikanování, který obsahuje veškeré informace o této problematice a Krizový plán, který určuje kompetence jednotlivých osob a specifický způsob řešení šikany.

4.4.4 Shrnutí

Měla jsem možnost nahlédnout do třech Minimálních preventivních programů třech vybraných škol. Po jejich popsání výše, lze konstatovat, že se od sebe liší a v některých případech značně. Nejkomplexnější informace přináší zřejmě Minimální preventivní program Základní školy Jaroměř- Josefov. Zde jsou velmi podrobně popsány cíle, na které navazuje pět hlavních úkolů na kterých je tento program založen. Dozvídáme se o konkrétních organizacích, které se školou spolupracují a o dalších aktivitách školy v oblasti prevence. Program se zmiňuje i o nespecifické prevenci prostřednictvím volnočasových a mimoškolních zájmových kroužků. Zmíněna je i prevence začleněna do výuky. Důvodem, proč má tato škola tak precizně propracovanu preventivní oblast, může být množstvím žáků, kteří pocházejí z nepodnětných a sociálně slabších rodin, jak je zmíněno i v úvodu tohoto dokumentu. Děti mohou množství rizikových jevů spatřovat již v rodině a je tedy nutné, aby se žáci s prevencí setkávali již na prvním stupni. Kyberšikana zde není zařazena do oblastí prevence, kterými by se škola zabývala. Z výčtu pořádaných akcí školou se však můžeme dozvědět, že v budoucnu zde bude pořádána beseda na toto téma a tak ani tato problematika není opomenuta.

Minimální preventivní program Základní školy Opočno obsahuje velké množství cílů, které si škola stanovila pro jejich plnění. Cíle jsou z mnoha oblastí a jsou spíše dlouhodobějšího charakteru. Metodicka prevence u nich popsala, že jsou převzaty z programů minulých let, tedy lze říci, že škola se o jejich plnění snaží velmi intenzivně. Dále je však program řazen chaoticky, následuje úvod a základní informace o škole. Veškeré další informace jsou spíše obecného charakteru a odkazují na Metodické pokyny MŠMT a další oficiální dokumenty, kterými se tato škola řídí. V programu je uvedeno, s kým metodicka prevence spolupracuje, nejsou zde však uvedeny žádné konkrétní preventivní programy či aktivity, kterých se škola bude účastnit. V programu je však zmíněna, stejně jako v programu předchozí školy, nespecifická prevence prostřednictvím volnočasových aktivit a zájmových kroužků. Kyberšikana je zařazena jako jedna z oblastí prevence, kterými se tato škola zabývá. Nedožíváme se však, jakým způsobem jsou o této problematice žáci informováni.

Poslední a také zároveň nejméně obsáhlý program je Minimální preventivní program Základní školy Krčín Nové město nad Metují. Tento program však obsahuje všechny podstatné náležitosti, jako jsou cíle, aktivity, které na tyto cíle navazují, jejich harmonogram a činnosti, kterými se zabývá školní metodicka prevence. Pouze tyto informace nejsou natolik podrobně rozepsány, jako tomu je u předchozích programů.

Oproti nim také chybí základní charakteristika školy. Tento program však obsahuje popis evaluačních nástrojů používaných k ověření efektivity programu, tuto informaci předchozí dva programy neobsahují. Kyberšikana se v Minimálním preventivním programu Základní školy Nové město nad Metují neobjevuje. Ze všech oblastí prevence jsou zde zmíněny pouze dvě: prevence šikany a tabakismu.

5. PRAKTICKÉ ŠETŘENÍ

Následující kapitola se věnuje souhrnu veškerých poznatků zjištěných během výzkumného šetření s žáky základních škol. Úvod kapitoly je věnován popisu cílů výzkumu včetně hypotéz, použitým metodám a charakteristice respondentů.

5.1 Cíl a hypotézy výzkumu

Cílem empirické části práce bylo zjistit, kolik respondentů se osobně setkala s kyberšikanou, zda se stávají obětí častěji dívky nebo chlapci, zda má kyberšikana návaznost na klasickou formu šikany – tedy jestli oběti šikany se stávají i oběti kyberšikany. Dále bude zjišťováno, jak jsou žáci o problematice kyberšikany informováni a kým, co by v případě výskytu kyberšikany dělali a komu by se svěřili.

Z výše zmíněného lze usoudit, že výchozím problémem výzkumného šetření je to, zda klasická forma šikany souvisí s kyberšikanou. Ústřední hypotézou tedy zní: Oběti klasické formy šikany se stávají i oběťmi kyberšikany.

H1. Oběťmi kyberšikany se častěji budou stávat dívky než chlapci.

Danou hypotézu jsem formulovala na základě domněnky, je však podpořena studiem odborné literatury. Kyriacou (2003) uvádí, že oběťmi nepřímé formy šikany se nejčastěji stávají dívky. Kyberšikana, stejně tak jako nepřímá forma šikany, používá podobné znaky.

Tato hypotéza bude potvrzena za předpokladu, že dívky o 10% častěji označí odpovědi, že jim za pomoci internetu nebo mobilního telefonu někdo ubližoval několikrát za měsíc, jednou týdně, několikrát týdně nebo se to stalo pouze jednou či dvakrát.

H2. Rodiče žáků nebudou kontrolovat své děti při jejich aktivitách na internetu, pokud nebudou mít dostatečnou počítačovou gramotnost.

Tato hypotéza vychází z pouhé domněnky. Hypotéza bude statisticky testována a bude ověřována závislost (vliv) znalosti počítačové gramotnosti rodičů na kontrolu svých dětí při činnostech na počítači. K ověřování bude následně stanovena nulová a alternativní hypotéza.

Počítačovou znalost rodičů budou hodnotit respondenti na základě škály od 1 do 5, přičemž bude zachováno stejné známkování jako ve škole. Za nedostatečné počítačové znalosti bude považováno, pokud žák označí odpověď 4 nebo 5.

H3. Respondenti budou častěji uvádět, že se setkali jak s kyberšikanou tak i s klasickou šikanou, než pouze s jedním z těchto jevů.

Tato hypotéza je formulována na základě studia odborné literatury (Rogers, 2011, s. 15), která tvrdí, že kyberšikana má často přímou návaznost na klasickou formu šikany, s kterou se žák setkává ve třídě.

Tato hypotéza bude potvrzena za předpokladu, že žáci, kteří se stali obětí kyberšikany zároveň označili, že se stali i obětí klasické šikany o více než 10% než žáci, kteří označili, že byli „pouze“ obětí kyberšikany nebo šikany.

5.2 Metody a průběh výzkumu

Výzkum byl realizován kvantitativní metodou sběru dat, konkrétně tedy pomocí dotazníkového šetření. Dotazníkové šetření jsem zvolila vzhledem ke zkoumanému tématu. Bylo nutné oslovit skupinu žáků a zjistit poměrně velké množství statistických údajů, které byly následně zpracovány a interpretovány. Z tohoto důvodu nelze využít jinou kvantitativní metodu či výzkum kvalitativní.

Vytvořený dotazník obsahoval 18 položek. U 12 otázek byla možnost vybrat jednu z nabízených odpovědí, u dvou z těchto otázek měl respondent možnost doplnit další informace, pokud ostatní možnosti nevyhovovaly. Dotazník lze rozdělit do tří pomyslných částí, první část zjišťovala informace o respondentovi, zda vlastní mobilní telefon, zda používá internet a co na internetu dělá. Druhá část byla zaměřena na to, zda se respondent stal obětí šikany, kyberšikany nebo případně jestli sám někomu ubližoval. Poslední část byla věnována hlavně prevenci a strategiím, které by respondent využil, pokud by se stal obětí kyberšikany.

Výzkum probíhal od listopadu 2014 do ledna 2015. První škola, ve které probíhal výzkum, byla Základní škola Nové město nad Metují, druhá Základní škola Jaroměř-Josefov a poslední zúčastněnou školou byla Základní škola Opočno. Dotazníky byly žáky vyplňovány ve vyučovacích hodinách za přítomnosti metodiček prevence.

5.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkumu se zúčastnily tři základní školy z Královéhradeckého kraje. První z nich byla Základní a Mateřská škola Krčín v Novém městě nad Metují. Nové město nad metují má zhruba 10 000 obyvatel. Školu navštěvuje 300 žáků. Škola je bezbariérová a nabízí tedy výuku i pro žáky se zdravotním postižením. Školní vzdělávací program má název Ruka v ruce za vzděláním. Pedagogové této školy uplatňují tzv. Feuersteinovu metodu instrumentálního obohacení. Žáci se pomocí instrumentů (cvičných sešitů) učí metodě duševní práce, strategiím, které člověk potřebuje k hodnocení a třídění informací o sobě a o světě. Součástí této metody je i možnost vyzkoušet si různé modelové situace, díky nimž si žáci ověřují své získané znalosti a dovednosti. Ve škole působí výchovný poradce, metodik prevence a dyslektická asistentka. Žákům je nabízená široká nabídka zájmových kroužků, jak ze sportovní, tak i výtvarné, dramatické a vzdělávací oblasti. Dlouhodobou tradici má školní sbor.

Druhou školou byla Základní škola Jaroměř – Josefov, která je příměstskou školou městské části Josefov. Jejím zřizovatelem je město Jaroměř. Školu navštěvuje zhruba 360 žáků. Město Jaroměř má cca 13 000 obyvatel, v městské části Josefov žije mnoho sociálně slabých rodin. Mimo tyto děti, navštěvuje místní školu i mnoho dětí cizinců z místního integračního střediska Ministerstva vnitra. Školu navštěvuje i několik žáků s tělesným postižením. Ve škole se vyučuje podle Školního vzdělávacího programu s názvem Škola pro život. Poradenské služby ve škole zajišťuje metodik prevence a výchovný poradce. Škola mimo jiné nabízí žákům navštěvovat nejrozličnější zájmové kroužky.

Poslední školou zapojenou do výzkumu byla Základní škola Opočno. Zřizovatelem školy je město Opočno. Město Opočno má cca 3 500 obyvatel a tato škola je tak jedinou ve městě. Navštěvuje ji asi 200 žáků. Vzdělávání se uskutečňuje podle vlastního školního vzdělávacího programu. Škola ustanovila dvě pedagožky jako koordinátorky ŠVP. Poradenské vykonává poradkyně pro 1. stupeň a výchovná poradkyně pro 2. stupeň, metodička prevence sociálně rizikového chování a školní psycholožka, která je žákům a rodičům k dispozici vždy jednou týdně. Mimo tyto osoby působí ve škole také ICT technik a metodik environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.

Stejně jako předchozí dvě školy je i zde nabízeno mnoho mimoškolních aktivit a zájmových kroužků. Škola se každoročně účastní různých projektů a soutěží.

5.4 Analýza výsledků

Následující část této kapitoly je věnována veškerým poznatkům, které byly získány od respondentů. Výsledky dotazníkového šetření jsou zobrazeny v tabulkách.

Tabulka 1 – Počet dívek a chlapců mezi respondenty

ZÁKLADNÍ ŠKOLA	DÍVKY		CHLAPCI		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%
ZŠ Nové město nad Metují	23	58,9	16	41,1	39	34,1
ZŠ Opočno	19	51,3	18	48,7	37	31,8
ZŠ Jaroměř - Josefov	19	48,7	20	51,3	39	34,1
CELKEM	61	53%	54	47%	115	100%

Výzkumu se celkem zúčastnilo šest tříd 8. ročníku, tedy vždy dva 8. ročníky z jedné základní školy. Respondentů bylo 115 (61 dívek a 54 chlapců). Ze základní školy Nové město nad Metují to bylo 39 žáků (23 dívek a 16 chlapců), ze Základní školy Opočno 37 (19 dívek a 18 chlapců) a ze Základní školy Jaroměř-Josefov 39 (19 dívek a 20 chlapců). Věkové rozpětí respondentů se pohybovalo mezi třináctým až patnáctým rokem. Třináctiletých bylo 45,5%, čtrnáctiletých také 45,5% a patnáctiletých 9%.

Tabulka 2 – Počet respondentů vlastnicích mobilní telefon

MOBILNÍ TELEFON	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
s připojením k internetu	30	76,8	24	64,8	28	71,7	82	71,5
bez internetu	9	23,2	12	32,5	9	23	30	25,9
nevlastní	0	0	1	2,7	2	5,3	3	2,6

Kyberšikana může probíhat prostřednictvím mobilního telefonu. Toto ubližování má formu zasílání SMS zpráv s obsahem, který je pro oběť nepříjemný. Mohou to být urážky, výhrůžky, nadávky apod. Dá se říci, že pokud má žák mobilní telefon a ještě k tomu s připojením na internet je ohrožen dvakrát tolik. Několikrát denně může kontrolovat svojí e-mailovou schránku, své profily na sociálních sítích a další místa v kyberprostoru, kterými může být potencionálně ohrožen. Pokud se stane obětí kyberšikany nemá vlastně téměř žádnou šanci tomuto ubližování uniknout. To však platí i pro kyberagresora, který pokud má možnost neustálého připojení k internetu,

může kdykoliv svou oběť zahlcovat e-maily nebo posměšky na sociálních sítích. Oproti mobilnímu telefonu a zasílání zpráv je to také ekonomičtější způsob ubližování. Mobilní telefon s připojením na internet vlastní zhruba 71% z celkových 115 respondentů.

Pouze tři respondenti z celkového počtu 115, označili možnost, že mobilní telefon nevlastní. Často se v odborných zdrojích můžeme setkat s tvrzením, že obětí šikany se stávají děti nebo žáci, které pochází ze sociálně slabších rodin. Šikanování jsou tedy jen proto, že nenosí nejnovější oblečení nebo nevlastní nejnovější módní výstřelky. Ani jeden z respondentů, kteří označili tuto odpověď, nebyli ani šikanováni a ani nezažili kyberšikanu.

Výše uvedené výsledky můžeme srovnat s Rogersem (2011), který uvádí, že celkem 84% dětí ze třetí až deváté třídy vlastní mobilní telefon. V osmé až deváté třídě vlastní mobilní telefon zhruba 96% žáků. Dle výsledků popsanych výše s tímto tvrzením souhlasím.

Tabulka 3 – Jak často respondenti používají internet

ČAS NA INTERNETU	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
několikrát denně	33	84,5	31	83,7	32	81,9	96	82,6
asi jednou týdně	5	12,8	6	16,3	5	12,9	16	14,8
méně než jednou týdně	0	0	0	0	1	2,6	1	0,9
nepoužívá internet	1	2,7	0	0	1	2,6	2	1,7

Druhým a velice častým způsobem jak druhému ubližovat je prostřednictvím internetu. Toto ubližování zahrnuje mnoho dalších nástrojů: sociální sítě, e-maily, diskusní fóra, chatovací místnosti nebo online hry. Způsobů ubližení je také celá řada.

V návaznosti na předchozí odpovědi je jasné, že respondenti používají internet několikrát denně. Tuto odpověď označilo 82% z celkových 115 respondentů. Dá se říct, že takto odpověděli všichni ti, co vlastní mobilní telefon s připojením k internetu a několik dalších. V současné době je osobní počítač samozřejmým vybavením každé domácnosti. Ještě v několika posledních letech se členové rodiny dělili o jeden, dnes však každý člen vlastní svůj vlastní. Děti si k Vánocům či narozeninám běžně přejí notebooky, tablety nebo chytré telefony.

Dalších cca 14% respondentů tráví na internetu méně času. To můžeme vysvětlovat z mnoha důvodů, např. rodiny nevlastní počítač s internetem nebo rodiče pro své děti stanovili čas, který mohou na počítači strávit. Pravdou však je, že i když rodiče své děti na internet nepouštějí tak často, děti mohou těchto služeb využívat kdekoliv jinde. Výuka informatiky je zahájena již v 5. ročníku, ale již před ním se děti v různých předmětech na počítače dostávají. Internet mohou navštívit před vyučováním nebo po něm, v knihovnách a dalších zařízeních.

Pouze dva respondenti z celkových 115 uvedlo, že internet vůbec nepoužívají. Dle Rogerse (2011) má k internetu přístup asi 98% žáků osmé a deváté třídy. Po srovnání s výsledky výše lze opět toto tvrzení potvrdit.

Tabulka 4 – Co dělají respondenti, pokud jsou na internetu

AKTIVITA NA INTERNETU	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
Facebook	28	34,8	13	16,2	19	24,2	60	25,6
učivo do školy	6	7,2	5	6,2	7	8,9	18	7,3
hraní her	13	15,7	14	17,6	15	18,9	42	17,3
sledování videí	10	12,1	10	12,5	7	8,9	27	11,1
Youtube	9	10,9	2	2,5	7	8,9	18	7,3
chatuje/píše s přáteli	1	1,2	14	17,5	8	10,1	23	9,7
jiná aktivita	15	18,1	22	27,5	16	20,1	53	21,7

Odpovědi respondentů byly rozděleny do sedmi základních kategorií: Facebook, učivo do školy, hraní her, sledování filmů či videí, aktivity na youtube, chatování nebo psaní si s přáteli a ostatní aktivity. Každý respondent uváděl i několik aktivit, kterým se na internetu věnuje. Nejvíce času tráví respondenti na Facebooku. Tuto odpověď uvedlo 25% respondentů, druhou nejčastější aktivitou bylo sledování videí nebo filmu, což uvedlo 21% respondentů. Na třetí příčce skončilo hraní her, kterému se na internetu věnuje 17% respondentů.

Objevilo se velké množství nejrůznějších odpovědí, které byly následně zařazeny do kategorie „jiné aktivity“. Zde se často objevovaly i jména dalších internetových serverů: Ask.fm (server vytvořen za účelem pokládání a odpovídání na otázky), Snapchat (aplikace na posílání fotografií), Twitter a další sociální sítě. Mnoho respondentů využívá programy typu Skype nebo Instagram, který se používá k úpravě

fotografií. K vyhledávání informací je nejčastěji používána webová stránka Google. Kromě této internetové stránky padlo mnoho dalších, nejrůznější e-shopy nevyjímaje. Dále se zde objevily činnosti typu: poslouchání písniček, psaní e-mailů, stahování filmů či písniček nebo čtení mangy.

Jednou ze zajímavostí, kterou bych chtěla uvést je fakt, že ač se v celém dotazníku nacházelo množství pravopisných chyb, ani jediná chyba se neobjevila v názvu jakékoliv stránky či sociální sítě.

Tabulka 5 – Odpovědi respondentů zda je rodiče kontrolují, pokud jsou na internetu

KONTROLA RODIČI	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
ano	9	23,2	6	16,2	8	20,4	23	20,4
ne	30	76,8	31	83,8	31	79,6	92	79,6

V následující otázce jsem se zaměřila na to, zda rodiče své děti kontrolují, když používají internet. Velkým překvapením pro mě byla vyrovnanost odpovědí a počet těch, kteří odpověděli, že je rodiče kontrolují. Tuto odpověď uvedlo celkově 20% respondentů. Tato odpověď se v jednotlivých školách objevila ve vyrovnaném počtu. Na Základní škole Nové město nad Metují takto odpovědělo 23%, na Základní škole Opočno 16% a na Základní škole Jaroměř-Josefov to bylo také 20%.

Můžeme se jen domnívat, jakým způsobem rodiče své děti kontrolují. Rodiče mohou k zabezpečení nebezpečných stránek používat rodičovské zámky nebo mohou sledovat pomocí historie, na kterých stránkách se jejich dítě pohybuje. V úvahu však připadají i další způsoby kontroly.

Většina respondentů, kteří označili tuto odpověď se nikdy s kyberšikanou nesetkalo. Zhruba pět respondentů se s ní setkalo pouze jednou nebo dvakrát a jediný respondent se s ní setkal nebo stále setkává několikrát za měsíc. Je tedy možné, že respondenti, které se s kyberšikanou setkali, se svěřili svým rodičům a ti je v důsledku toho začali kontrolovat.

Tabulka 7 – Jak respondenti hodnotí počítačové znalosti svých rodičů - otcové

HODNOCENÍ OTCOVÉ	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
1	10	27	5	13,8	9	23	24	20,6
2	11	29,7	12	33	12	31	35	30,1
3	9	21,6	9	23	7	17,9	25	21,6
4	4	8,2	6	16,4	8	20,5	18	15,5
5	5	13,5	5	13,8	3	7,6	13	12,2

Často se můžeme setkat s názorem, že děti mnohdy ovládají počítač a internet mnohem lépe než jejich rodiče. Proto jsem se rozhodla, že do dotazníku zařadím otázku, kde děti budou hodnotit počítačové znalosti svých rodičů. Hodnocení probíhalo na škole stejně jako ve škole, tedy jednička jako výborná a pětka jako nedostatečná.

Po zprůměrování všech známek dostali otcové známku 2,6. Zprůměrovala jsem také známky, které otcové dostali v jednotlivých školách. Tyto průměry se v zásadě nijak nelišili. Na Základní škole Nové město nad Metují 2,5, na Základní škole Opočno 2,8 a na Základní škole Jaroměř-Josefov také 2,5.

Dle mého názoru nevyšli otcové, tak špatně jak je to často prezentováno. Několikrát se sice objevila známka nedostatečná, ale musíme také přihlídnout k faktu, že děti často své rodiče hodnotí velmi kriticky.

Tabulka 8 – Jak respondenti hodnotí počítačové znalosti - matky

HODNOCENÍ MATKY	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
1	7	17,7	5	13,5	7	17,9	19	16,5
2	12	30,5	9	24,4	9	23	30	25,8
3	10	25,3	10	27	12	30,9	32	28,6
4	9	23	10	27	9	23	28	24
5	1	3,5	3	8,1	2	5,2	6	5,1

Stejně jako své otce měli respondenti hodnotit počítačové znalosti své matky. Na první pohled se zdálo, že matky dosahují lepší známky než otcové. Celkový průměr je však o jednu desetinu horší, tedy 2,7. Zprůměrované známky v jednotlivých školách byly opět vyrovnané. Na Základní škole Nové město nad Metují 2,6, na Základní škole v Opočně 2,9 a na Základní škole v Jaroměři-Josefově 2,7.

Tabulka 9 – Počet obětí šikany mezi respondenty

OBĚTI ŠIKANY	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
častější šikanování	5	12,8	2	5,4	7	17,9	14	12,5
ojedinělá (jednou)	13	33,2	11	29,8	2	5,2	26	22,3
nebyl šikanován	21	54	24	64,8	30	76,9	75	65,2

Odpovědi respondentů jsem rozdělila do tří kategorií (viz tabulka). Do první kategorie „častější šikanování“ jsem zařadila odpovědi na otázku, zda se respondentovi někdy stalo, že by ho někdo šikanoval: Ano, několikrát týdně; Ano, asi jednou týdně a Ano, několikrát za týden. Respondenti, kteří označili tuto odpověď lze nazývat pravými oběťmi, protože dle definice šikany je jevem opakujícím.

Do druhé kategorie „ojedinělá (jednou)“ byla zařazena odpověď: Ano, ale jen jednou nebo dvakrát. Poslední kategorie „nebyl šikanován“ obsahuje odpovědi respondentů: Ne, nikdy. Tuto odpověď uvedlo nejvíce dotazovaných, a to 65% ze 115 respondentů.

Dle výsledku lze konstatovat, že počty obětí se nijak výrazně neliší. V Základní škole Nové město nad Metují je to 12,8% a na Základní škole Jaroměř-Josefov 17,9% dětí. Na základní škole Opočno je počet obětí nižší, tuto odpověď označili pouze 2 respondenti z celkových 37.

Podle odborných zdrojů se s šikanou setká zhruba 30-40% dětí za dobu své školní docházky (Havlíková, Kolář, 2001). Dle srovnání se zahraničními zdroji, např. Campfield (2006), lze tvrdit, že Česká republika je v počtu obětí na tom stejně, jako je tomu i v jiných státech.

Tabulka 10 – Počet osob, které se staly oběťmi kyberšikany

OBĚTI KYBERŠIKANY	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
častá kyberšikana	3	7,7	4	10,8	1	2,6	8	6,8
ojedinělá (jednou)	8	20,5	5	13,5	11	28,2	24	21,8
nesetkal se	28	71,8	28	75,7	27	69,2	83	71,4

Stejně jako v předchozí otázce jsem i zde odpovědi respondentů zahrnula do třech kategorií. První kategorie „častá kyberšikana“ obsahuje odpovědi respondentů na otázku, zda jim někdo ubližoval za pomoci internetu nebo mobilního telefonu:

Ano, několikrát týdně; Ano, asi jednou týdně a Ano, několikrát za měsíc. Stejně i zde lze tvrdit, že respondenti, kteří označili jednu z těchto odpovědí lze považovat za „pravé“ oběti kyberšikany.

Druhá kategorie „ojedinělá (jednou)“ obsahuje odpověď: Ano, ale jen jednou nebo dvakrát. Respondenti, kteří takto odpověděli na otázku lze považovat spíše za náhodně vybrané, např. někde v kyberprostředí, kdy agresor nechtěl ublížit žádné konkrétní osobě.

Poslední kategorie „nesetkal se“ obsahuje odpověď: Ne, nikdy. Tato odpověď byla uvedena u 71% respondentů. U této kategorie lze také uvažovat o tom, zda všechny případy, které by se již za kyberšikanu daly považovat, skutečně tak vnímají i samotné oběti.

Ani u této otázky se počty obětí kyberšikany výrazně neliší. V Základní škole Nové město nad Metují je to 7% a v Základní škole Opočno 10%. Počet obětí je nižší v Základní škole Jaroměř- Josefov, kde častější kyberšikanu zažil pouze 1 respondent z celkových 39 dotázaných na této škole.

Tabulka 11 – Formy kyberšikany – jak bylo respondentům ubližováno

FORMA KYBERŠIKANY	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
nadávky	5	41,6	7	43,7	9	52,4	21	47,2
vyhrožování	3	25	2	12,6	4	24,2	9	19,8
fotografie a obrázky	1	8,4	0	0	3	17,6	4	8,8
jiná forma	3	25	7	43,7	1	5,8	11	24,2

Ublížit prostřednictvím internetu či mobilního telefonu lze mnoha formami. Odpovědi respondentů byly podle jejich charakteru rozděleny do čtyř kategorií. První kategorie „nadávky“ obsahuje odpovědi typu: sprostá slova, urážky nebo nadávky sexuální povahy. Z počtu těchto odpovědí je patrné, že respondenti v 47% zažili právě tuto formu kyberšikany.

Druhá kategorie „vyhrožování“ obsahuje odpovědi: výhrůžky nejružnějšího charakteru, např. zmlácením, vyhrožování pomocí mobilních telefonů, ponižování nebo zesměšňování. Jedna dívka popsala případ, kdy ji opakovaně vyhrožoval neznámý Arab tím, že si pro ni přijede a odveze ji, aby si ji mohl vzít za manželku.

Třetí kategorie „fotografie a obrázky“ obsahuje veškeré odpovědi, které se týkají obrazového materiálu. Zde zazněly odpovědi, že dotazovaným byly posílány nevkusné obrázky, např. mužského přirození nebo v některých případech byly zveřejněny intimní či osobní fotografie, které byly agresory upraveny.

Poslední kategorie „jiná forma“ obsahuje odpovědi, které se objevily, jednou nebo dvakrát. Zde byly zaznamenány tyto odpovědi: pošpinění jména oběti, kyberšikana na Facebooku, pomluvy, dělání si legrace z oběti, šíření lží, perverzní otázky od neznámých starších mužů, odcizení hesla na Facebook, kde následně agresor kontaktovat přátele oběti nebo poštvávání kamarádů proti oběti.

Tabulka 12 – Kdo respondentům ubližoval pomocí informačních a komunikačních technologií

AGRESOR	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
nebyl kyberšikanován	24	56	27	64,9	24	55,5	75	60
spolužačka ze třídy	2	6,6	2	4,8	4	9,4	8	6,4
spolužák ze třídy	3	7	1	2,8	3	6,9	7	5,6
dívku, kterou zná	3	7	3	7,2	4	9,4	10	8
chlapec, kterého zná	4	9,8	1	2,8	1	2,5	6	4,8
někdo jiný	2	6,6	1	2,8	1	2,5	4	3,2
neznal ho	3	7	6	14,7	6	13,8	15	12

Kyberšikanu lze považovat za nepřímou formu šikany. Kolář (2011) uvádí, že kyberšikana je typem psychické šikany. Obecně lze říci, že nejčastějšími agresory nepřímé či psychické šikany jsou děvčata, která k ubližování druhých používají spíše verbální agresi. Z toho můžeme usuzovat, že i agresory kyberšikany jsou častěji dívky než chlapci. Podle Rogerse (2001) jsou však kyberagresory častěji chlapci než dívky.

Dle odpovědí respondentů lze vyčíslit, že dívky, po zahrnutí odpovědí, že agresorem byla spolužačka ze třídy a dívka, kterou zná, byly jako agresorky označeny v 14% a chlapci, po zahrnutí odpovědi spolužák ze třídy a chlapec, kterého znám, byli označeny za agresory asi v 9%.

Respondenti měli možnost do kategorie „někdo jiný“ dopsat jinou osobu než tu, která byla v navržených možnostech. Zde se objevily tyto odpovědi: cizí člověk, kamarád přes Skype, Arab a starý chlap. S přihlédnutím k těmto odpovědím nelze

tvrdit, že se agresory více stávají dívky nebo chlapci, protože v tomto šetření je jejich počet vyrovnaný.

Často se také objevila odpověď, že respondent neví, kdo jim ubližoval pomocí internetu či mobilního telefonu. Kyberprostor je anonymním prostředím, takže odhalení identity agresora je často nemožné. Někdy se také stává, že oběť je někým vybrána zcela náhodně, aniž by ji kdy dřív znala.

Zde můžeme pro srovnání uvést výsledky českého výzkumu kyberšikany, jak uvádí Kolář (2011), kde je uvedeno, že 51% agresorů jsou spolužáci oběti a 27% agresorů jsou, známe oběti, např. chodí do stejné školy. Dle tohoto výzkumu je pouze 22% agresorů neznámých nebo zůstává v anonymitě. Výsledky uvedené výše spíše poukazují na to, že respondenti se častěji asi v 38% setkali spíše s agresorem, kterého neznali, nebo jejich identita zůstala utajena, v 32% byl agresorem známý a v 30% to byli spolužáci ze třídy.

Tabulka 12 a – Počet agresorů, kteří oběti ubližovali za pomoci informačních a komunikačních technologií

POČET AGRESORŮ	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
jeden	9	69,2	2	20	7	47,2	18	47,6
dva	2	15,4	2	20	4	26,4	8	20,8
tři a více	1	7,7	2	20	3	19,8	6	15,8
neví počet	1	7,7	4	40	1	6,6	6	15,8

Kyberšikana se často odehrává jeden na jednoho. Jsou však případy, kdy agresory se stává větší počet osob. Tento jev se často váže na klasickou formu šikany, kdy ve školním prostředí je oběť, kterou skupina šikanuje a protože však to agresorům nestačí, přesouvá se šikana i do virtuálního prostoru a tak vzniká kyberšikana.

Respondenti, kteří označili, že agresorem byla pouze jedna osoba, jsou převážně ti, kteří označili, že jim takto bylo ubližováno pouze jednou nebo dvakrát. Stali se náhodnými oběťmi náhodných agresorů. Respondenti, kteří označili odpovědi dva a více jsou těmi, kterým bylo ubližováno častěji a jsou to často i oběti klasické šikany. V jednom případě byla označena odpověď, že agresorů bylo 10-15 a v závorce uvedeno, že to byla celá třída. Tato dívka byla častou obětí klasické šikany, ale i kyberšikany a z tohoto důvodu byla nucena opustit školu.

Tabulka 13 – Odpovědi respondentů, zda někdy někomu ubližovali pomocí informačních a komunikačních technologií

AGRESOR KYBERŠIKANY	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
nikdy neubližoval	33	85	32	86,4	30	76,8	95	81,7
jednou nebo dvakrát	6	15	5	13,6	9	23,2	20	18,3
častější ubližování	0	0	0	0	0	0	0	0

Odpovědi respondentu byly opět rozděleny do tří kategorií. První kategorie „nikdy neubližoval“ obsahuje odpověď respondentů na otázku, zda někdy někomu ubližoval za pomoci internetu nebo mobilního telefonu: Nikdy jsem nikomu takto neublížil. Tato odpověď se vyskytovala nejčastěji. Označilo ji 81% ze 115 respondentů.

Druhá kategorie „jednou nebo dvakrát“ obsahuje odpověď: Ano, ale stalo se to jen jednou nebo dvakrát.

Třetí kategorie „častější ubližování“ obsahovala odpovědi: Ano, několikrát týdně; Ano, asi jednou týdně a Ano, několikrát za měsíc. Zajímavé je, že ani jednu z těchto odpovědí žádný ze 115 respondentů nevedl. Důvodem, proč nikdo nevedl tuto odpověď, může být fakt, že agresori, kteří někomu ubližují právě pomocí komunikačních a informačních technologií si nemusí důsledky svého jednání uvědomovat a nemusí je považovat ani za zraňující (Campfield, 2006).

Ani v této odpovědi nejsou nijak velké rozdíly v odpovědích. Na Základní škole Nové město nad Metují ublížilo jednou nebo dvakrát asi 15%, na Základní škole Opočno to bylo 13% a na Základní škole v Jaroměři-Josefově 23%.

Tabulka 14 – Odpovědi respondentů, zda agresor šikany byl zároveň tím, který ubližoval i prostřednictvím informačních a komunikačních technologií

STEJNÝ AGRESOR	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
ano	3	30	2	25	0	0	5	21,7
ne	5	20	3	37,5	3	60	11	47,7
nevím	2	20	3	37,5	2	10	7	30,6

V další otázce jsem se zaměřila na to, zda respondenti, kteří se setkali jak s klasickou šikanou, tak s kyberšikanou označují za agresory stejné osoby.

Respondentů, kteří se setkali s šikanou i s kyberšikanou bylo 23. Nejčastější odpověď byla, že agresor šikany a kyberšikany není stejnou osobou. Tuto odpověď označilo 47% respondentů. Druhá v pořadí byla odpověď, že respondent neví, zda se jednalo o stejné osoby. Tuto odpověď uvedlo 30% respondentů. V 20% případech šikany a kyberšikany byl agresor stejný. Odpovědi mezi jednotlivými školami se nijak výrazně neodlišovaly.

Tabulka 15 – Co by respondenti udělali, pokud by se stali obětí kyberšikany

ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
řekl by to někomu	35	72,9	23	52,3	30	63,7	88	62,5
řešil by to sám	4	8,3	8	16,7	4	8,8	16	11,9
technické řešení	6	12,6	12	26,6	7	14,8	25	17,7
jiné řešení	3	6,2	2	4,4	6	12,7	11	7,9

Odpovědi respondentů byly opět rozděleny do čtyř kategorií. Nejvíce odpovědí bylo zaznamenáno v první kategorii „řekl by to někomu“. V této kategorii jsou zahrnuty odpovědi respondentů, že pokud by jim bylo takto ubližováno, někomu by se s tím svěřilo. V odpovědích byly často napsány i konkrétní osoby, kterým by se respondenti svěřili. Nejčastěji to byly rodiče, kamarádi a také se zde objevili učitelé. Někteří respondenti uváděli, že by se svěřili dospělé osobě, ke které by měli důvěru. Jiní uváděli, že by takové chování oznámili na policii. Tato odpověď byla nejčastější i v odpovědích jednotlivých škol. Na Základní škole Nové město by se někomu svěřilo 72%, na Základní škole Opočno 52% a na Základní škole Jaroměř-Josefov by to bylo 63% respondentů.

Další kategorie „řešil by to sám“ obsahuje např. tyto odpovědi: řešila bych to sama, protože to tak dělám vždy nebo udělal bych mu to samé. Do této kategorie byly také zahrnuty odpovědi agresivnějšího řešení, několikrát se zde objevily odpovědi, že by se respondenti bránili zmlácením agresora nebo by volili jiné fyzické prostředky obrany apod. Agresivnější formu obrany by vždy volili chlapci. Šlégrová a Černá (2011) se ve svém výzkumu zajímaly o důvody, proč oběti kyberšikany nechtějí daný problém s nikým řešit. Jedním z nich je obava, že by rodiče omezili přístup k informačním

a komunikačním technologiím, což je sama o sobě pro dospívající velmi frustrující. Další byl názor, že rodiče reagovali přehnaně nebo naopak, že by rodiče svým dětem v tomto případě nedokázali vůbec pomoci.

Ve třetí kategorii „technické řešení“ jsou obsaženy odpovědi, které poukazují na možnost zablokovat si agresora nebo řešit tuto problematiku pomocí možností daných internetových portálů. Zde se objevily tyto odpovědi: zablokoval bych ho, ignoroval bych ho nebo smazala bych si účet.

Poslední kategorie „jiné řešení“ opět obsahuje odpovědi, které se objevily ojediněle. Byly to např. tyto odpovědi: utekla by; nevěděla by, co dělat nebo by se bála.

Tabulka 16 – Komu by respondenti o kyberšikaně řekli

KOMU BY SE SVĚŘIL	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
třídní učitel	7	12,6	1	2,3	5	8	13	8
jiný učitel	0	0	0	0	2	3,4	2	1,3
výchovný poradce	2	3,8	1	2,3	3	4,8	6	3,8
rodiče	28	50,8	19	43,2	25	40,2	72	44,7
kamarád	14	25,8	14	31,8	22	35,4	50	31
někomu jinému	3	5,1	3	6,8	4	6,6	10	6,3
nikomu	1	1,9	6	13,6	1	1,6	8	4,9

V této otázce mohli respondenti volit tolik odpovědí, kolik sami chtěli. Nejčastěji se jednalo o jednu až tři odpovědi.

Na pomyslném žebříčku se na prvních třech místech umístili rodiče, kamarádi a pak s velkým odstupem za nimi třídní učitelé. Dle individuálních výsledků jednotlivých škol na dvou z nich (Základní škola Nové město a Základní škola Jaroměř-Josefov) dopadlo umístění naprosto stejně. Na Základní škole v Opočně by se respondenti svěřili rodičům, poté kamarádům a třetí nejčastější odpovědí bylo, že nikomu by se nesvěřili. V kontextu s odpověďmi těchto respondentů na jiné otázky lze jako důvod uvést to, že jsou zvyklí si svoje věci řešit sami a svěřovat se nikomu nechtějí. Výsledky této otázky lze srovnat s Kolářem (2001), který uvedl, že oběti šikany se nejčastěji svěřují rodičům, učitelům a kamarádům, přesně v tomto pořadí. Lze tedy spatřovat určitý pokles v důvěře ve svého učitele. Otázkou je, pokud by se tato otázka položila žákům mladšího věku, zda by se nesvěřovali více svým učitelům než kamarádům.

Respondenti také měli možnost sami doplnit jinou osobu než z uvedené nabídky. Často se objevovali spíše vtipné odpovědi typu: zvířeti či jednorožci. Mimo to se objevily tyto odpovědi: babičce, dědovi, sestře, policii, sestřenicí nebo přáteli.

Tabulka 17 – Odpovědi respondentů, co jim poradil učitel, že by měli dělat, pokud se setkají s kyberšikanou

CO PORADIL UČITEL	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
už si nevzpomíná	18	41,5	17	42,5	5	12,5	40	30,6
říci o tom někomu	19	43,9	14	35	5	12,5	38	28
technicky to řešit	3	6,9	1	2,5	1	2,4	5	3,8
něco jiného	2	4,7	8	20	33	72,6	43	37,6

I v této otázce byly odpovědi rozděleny do čtyř kategorií. Nejvíce odpovědí bylo zaznamenáno v první kategorii „už si nevzpomíná“, kdy často respondenti uváděli, že jim učitel jistě něco poradil, ale již si nepamatují, co to bylo.

Druhá kategorie s názvem „říci o tom někomu“ obsahuje odpovědi respondentů, že jim učitel poradil, aby se nebáli a v případě kyberšikany či šikany se okamžitě někomu svěřili. U těchto odpovědí nepadaly žádné konkrétní osoby, kterým by se měli svěřit. Můžeme tedy konstatovat, že pro učitele je velmi důležitý fakt, aby se s tím vůbec někomu svěřili, než aby chodili s tímto problémem za konkrétní osobou. Pouze dva respondenti uvedli, že jim učitel poradil, aby to nahlásili na Policii.

Třetí kategorie „technicky to řešit“ opět obsahuje různé možnosti nastavení na konkrétních webových portálech, kterými se mohou oběti bránit opětovnému kontaktování agresorem. Zde byly zaznamenány tyto odpovědi: ignorovat to, změnit si účet nebo uživatele blokovat.

Poslední kategorie „něco jiného“ byla věnována opět těm odpovědím, které byly zaznamenány jednou nebo dvakrát. Jsou to např. tyto odpovědi: nějak to řešit, nepsat si s cizími lidmi, být na internetu opatrný a dávat si pozor. Do této kategorie bylo také zařazeno 72% odpovědí respondentů ze Základní školy Jaroměř-Josefov, které zde odpovídali, že budou mít v únoru přednášku, na které se to všechno teprve dozví. Přednáška bude přímo zaměřena na téma kyberšikany.

Tabulka 18 – Odpovědi respondentů, zda s nimi někdo mluvil o nebezpečí kyberšikany mimo školu

NĚKDO PORADIL MIMO ŠKOLU	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
ano	18	46,3	18	48,6	24	61,4	60	52,6
ne	21	53,7	19	51,4	15	38,6	55	47,4

Kyberšikana je v posledních letech poměrně častým tématem. O tomto tématu se čas od času dozvídáme i v médiích a díky tomu se o něm dozvídá i společnost. Je důležité, aby se o těchto problémech vědělo a děti se o nich dozvídali i mimo školu.

Více než polovina (52%) respondentů uvedla, že s nimi o nebezpečí kyberšikany někdo mluvil. Následná otázka zněla, kdo to byl. Nejčastější odpovědi byly rodiče nebo další členové rodiny (babičky, dědové apod.). Druhá nejčastější odpověď byly kamarádi nebo spolužáci. Dále se objevily tyto odpovědi: soused, známý, blízcí nebo vedoucí na skautu.

Tabulka 19 – Odpovědi respondentů, co si pamatují důležitého o kyberšikaně

INFORMACE O KYBERŠIKANĚ	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
nepamatují si	17	40,8	9	21,6	22	55	48	39,8
šikana na internetu	8	19,6	14	34,8	5	12,5	27	21,8
řící o tom někomu	7	17,8	6	14,4	3	7,5	16	12,9
zásady chování	4	9,6	4	9,6	6	15	14	11,8
jiná informace	5	12,2	8	19,6	4	10	17	13,7

Další otázka byla zaměřena na znalosti, které si respondenti o kyberšikaně pamatují. Tentokrát byly odpovědi rozděleny do pěti kategorií. Nejvíce odpovědi se objevilo hned v první kategorii „nepamatují si“. Tuto odpověď označilo 39% z celkových 115 respondentů. Na Základní škole Jaroměř-Josefov tuto odpověď uvedlo více než 55% dotázaných. Důvodem může být to, že beseda na toto téma je teprve čeká a tudíž o ni zatím nemají nijak velké znalosti.

Druhá kategorie byla pojmenována „šikana na internetu“, zde respondenti popisovali kyberšikanu jako typ šikany, který se odehrává prostřednictvím

elektronických přístrojů nebo sociálních sítí. Několik respondentů poukazovalo na fakt, že kyberšikana a šikana mají stejné znaky.

Třetí kategorie „říci o tom někomu“ opět poukazovala na to, jak je důležité, aby si to oběti kyberšikany nenechávali pro sebe a ihned se s tím někomu svěřili.

Čtvrtá kategorie „zásady chování“ obsahují odpovědi, které poukazují na to, jak by se měli na internetu chovat, aby se nestali obětí kyberšikany. Zde byly zaznamenány tyto odpovědi: nevěřit cizím lidem, nikomu neposílat fotky, nevšímat si a neodepisovat cizím lidem, dávat pozor, co kam píšu a co kam dávám. Dávat pozor, jak se chová a co kam píše. Jeden chlapec napsal, že nikomu by se nemělo ubližovat, pokud sami nechceme, aby někdo ubližoval nám.

Poslední kategorie byla opět věnována méně častým odpovědím. Zde se často objevovaly odpovědi, které kyberšikanu nějak charakterizovaly nebo hodnotily, např.: jde v ní o psychické ubližování, je nebezpečná, může se stát každému, je nezákonná, je ubohá, je nepříjemná, špatná a není správná. Kyberšikana dle respondentů může vést k násilím nebo dokonce k sebevraždám.

Tabulka 20 - Odpovědi respondentů, jaké existují organizace mimo školu, které pomáhají obětem kyberšikany

ORGANIZACE MIMO ŠKOLU	ZŠ NOVÉ MĚSTO		ZŠ OPOČNO		ZŠ JAROMĚŘ - JOSEFOV		CELKEM	
	POČET	%	POČET	%	POČET	%	POČET	%
neví o nich	18	42,4	29	72,5	30	66	77	60,8
Linka bezpečí	3	6,9	8	20	3	7,6	14	11,4
Policie ČR	2	4,6	1	2,5	8	18,8	11	8,6
Klub Mandl	14	34,6	0	0	0	0	14	11,3
jiné organizace	5	11,5	2	5	3	7,6	10	7,9

V další otázce se měli respondenti zamyslet nad tím, zda znají nějaké organizace, které by jim v případě, že by byli šikanováni prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, pomohli. Více než 60% ze všech 115 respondentů uvedlo, že žádnou takovou organizaci neznají.

Nejčastější konkrétní odpovědi uváděli respondenti ze Základní školy Nové město nad Metují, které v 34% uvedli Klub Mandl. Tato organizace se nachází v tomto městě a do školy dochází dělat besedy na různá témata. Je tedy zcela logické, že žádný respondent z jiné školy tuto organizaci neuvedl.

Mezi další organizace, které byly uváděny vícekrát byla Linka bezpečí, kterou uvedlo 6% respondentů ze Základní školy Nové město nad Metují, 20% ze Základní školy Opočno a 7% ze základní školy Jaroměř-Josefov. Dále byla uvedena Policie ČR, kterou uvedlo na Základní škole Nové město nad Metují 4%, na Základní škole Opočno 2% a na Základní škole Jaroměř-Josefov 18%. Právě na Základní škole Jaroměř-Josefov je projekt, který realizuje místní oddělení Policie.

Mimo výše zmíněné odpovědi byly uváděny i jiné, které se objevovaly spíše jedenkrát. Mezi ty, které by v případě kyberšikany mohly skutečně pomoci, jsou: nízkoprahová zařízení, psycholog, OSPOD, sociální pracovníce nebo dům dětí a mládeže. Dvě dívky z Opočna uvedli organizaci od 5 k 10 z Rychnova nad Kněžnou, bohužel v minimálním preventivním programu nelze dohledat, zda tato organizace se školou úzce spolupracuje nebo mají dívky s touto organizací nějakou osobní zkušenost.

Třikrát se také objevila odpověď, že v případě kyberšikany by obětem mohla pomoci rodina. I když tato odpověď neodpovídá zadání, nedá se respondentům upřít, že by jistě v takovém případě rodina skutečně pomohla.

Díky blízkosti a propojenosti šikany a kyberšikany lze předpokládat, že se touto problematikou budou zabývat stejné organizace. Bendl (2003) uvádí úrovně spolupráce školy a institucí, které se mohou zabývat touto problematikou. První úroveň zahrnuje instituce zabývající se komunitními aktivitami, které jsou organizovány v obcích nebo regionech, kde se předpokládá vyšší výskyt mládeže ohrožené rizikovými jevy. Prostřednictvím komunitních aktivit je dětem a mládeži nabízena možnost smysluplného trávení volného času. Příkladem takové instituce mohou být nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Do druhé skupiny jsou zahrnuty organizace nevládního charakteru, které školám nabízejí programy primární prevence. Součástí těchto programů je i nácvik sociální dovedností. Mimo samotné programy vydávají nejrůznější materiály o rizikových jevech, které následně mohou školám poskytovat. Do těchto organizací patří Linka bezpečí, Bílý kruh bezpečí, který je primárně zaměřen na pomoc obětem trestných činů, ale mimo to pořádá i besedy o šikaně a dále např. Prev-centrum, které se zabývá primární prevencí drogových závislostí.

Na poslední, třetí úrovni fungují tzv. ze zákona pomáhající organizace, které mají ze zákona uloženou povinnost školám v problematičtých situacích pomoci. Těmito organizacemi se myslí: pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, OSPOD a také Policie ČR.

Dle tohoto výčtu lze konstatovat, že respondenti uvedli organizace ze všech tří úrovní. Domnívám se, že i když více respondentů uvedlo, že neví o takových organizacích, jistě by se obrátili na rodiče případně na učitele, které by začali daný problém řešit a v případě potřeby se na tyto organizace obrátili.

DISKUSE

Hypotéza 1. Oběťmi kyberšikany se častěji budou stávat dívky než chlapci.

Tato hypotéza byla zkoumána na otázce č. 8 z dotazníku ve znění: „Ublížoval ti někdy někdo za pomoci internetu nebo mobilního telefonu?“. Výsledky zjištění jsou uvedeny v tabulce č. 21

Tabulka č. 21 - Četnosti setkání se s kyberšikanou podle základní školy a pohlaví

ZÁKLADNÍ ŠKOLA	DÍVKY	CHLAPCI	CELKEM
	setkalo se	setkalo se	setkalo se
ZŠ Nové město nad Metují	7	4	11
ZŠ Opočno	6	3	9
ZŠ Jaroměř - Josefov	8	4	12
CELKEM	21	11	32

Na základních školách odpovědělo na otázku, zda jim někdy někdo ubližoval za pomoci internetu nebo mobilního telefonu kladně celkem 21 děvčat, z toho 7 dívek na Základní škole Nové město nad Metují, 6 dívek ze Základní školy Opočno a 8 dívek na Základní škole Jaroměř-Josefov. Z celkového počtu 61 dotazovaných dívek se s kyberšikanou setkala 21, tedy asi 34%.

Na stejnou otázku odpovědělo kladně 11 chlapců, z toho 4 chlapci na Základní škole Nové město nad Metují, 3 chlapci ze Základní školy v Opočně a na Základní škole Jaroměř-Josefov to byli také 4 chlapci. Z celkového počtu 54 chlapců se setkala s kyberšikanou 11 z nich, tedy asi 20%.

S kyberšikanou má tedy zkušenost asi 34% dívek a 20% chlapců. Hypotézu tedy přijímám, protože dívky se o více než 10% častěji stávají oběťmi kyberšikany než je tomu u chlapců.

Podle výsledků výzkumu organizace Minimalizace šikany z roku 2009 se s kyberšikanou setká po dobu absolvování základní školy zhruba 10% dětí (Rogers, 2011). Pokud provedeme srovnání s výsledky uvedených výše a budeme brát v potaz pouze počet obětí dlouhodobější kyberšikany, tak je to 6%. Pokud k těmto údajům připočítáme i ojedinělou kyberšikanu, která se stala jednou či dvakrát jsme na

27%. Důvodem nárůstu může být fakt, že se jedná o nový fenomén, který u agresorů neustále stoupá „v oblíbě“.

V příručce Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele (2000) je však již uvedeno, že s kyberšikanou se v České republice setkává zhruba 22% žáků.

Hypotéza 2. Rodiče žáků nebudou kontrolovat své děti při jejich aktivitách na internetu, pokud nebudou mít dostatečnou počítačovou gramotnost.

Tato hypotéza byla statisticky testována a byl ověřován vliv počítačové gramotnosti rodičů na kontrolu aktivit dětí na internetu. K ověření byla stanovena nulová a alternativní hypotéza.

H20 Předpokládám, že mezi kontrolou dětí na internetu rodiči a jejich znalostí v práci s počítačem není žádná statisticky významná závislost.

H2A Ke kontrole činností dětí na internetu rodiči přispívá jejich znalost práce na počítači, tedy mezi kontrolou rodiči a jejich počítačovou gramotností je statisticky významná závislost.

Zvolila jsem testové kritérium – Test dobré shody pro čtyřpolní tabulku, na hladině významnosti 0,05. Pro výpočet testového kritéria jsem vycházela z údajů v tabulce č. 22.

Tabulka č. 22 - Kontrola dětí rodiči k znalosti jejich práce na počítači

KONTROLA	ZNALOST PRÁCE NA PC				CELKEM	%
	DOSTATEČNÉ	%	NEDOSTATEČNÉ	%		
ANO	18	29	6	11,7	24	21,8
NE	44	71	47	88,3	91	78,2
CELKEM	62	100	53	100	115	100

Vypočítala jsem hodnotu testového kritéria $X^2 = 5,428$ a následně porovnála s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $X^2_{0,05}(1) = 3,841$ jsem dospěla k závěru, že vypočítaná hodnota X^2

(5,428) je větší než kritická hodnota (3,841) a proto zamítám H₀ a přijímám H_A na hladině významnosti 0,05.

Podle zjištěných údajů rodiče, kteří mají dobré znalosti práce s počítačem, kontrolují své děti při činnosti na počítači. Hypotézu č. 2 tedy přijímám jako platnou.

Hypotéza 3. Respondenti budou častěji uvádět, že se setkali jak s kyberšikanou tak i s klasickou šikanou, než pouze s jedním z těchto jevů.

Tuto hypotézu ověřovaly otázky č. 7 ve znění: „Stalo se ti někdy ve škole, že by tě někdo šikanoval?“ a otázkou č. 8 ve znění: „Ubližoval ti někdy někdo za pomoci internetu nebo mobilního telefonu?“. Výsledky zjištění jsou uvedeny v tabulce č. 23.

Tabulka č. 23 - Četnost respondentů, kteří se setkali s kyberšikanou, šikanou a s oběma jevy

	POČET	%
pouze kyberšikana	11	23,8
pouze šikana	15	32,5
kyberšikana i šikana	20	43,7
CELKEM	46	100

Obětí kyberšikany se stalo 11 respondentů, oproti tomu se stalo obětí klasické šikany 15 respondentů. Obětí kyberšikany a zároveň i šikany bylo 20 respondentů z celkového počtu 115 respondentů.

Zkušenost s kyberšikanou má asi 23% respondentů a s šikanou asi 32% respondentů. Zkušenost s kyberšikanou a zároveň i s šikanou má cca 43% respondentů. Hypotézu tedy přijímám, protože obětí kyberšikany a zároveň i šikany je o 10% více než je tomu u obětí samotné šikany nebo kyberšikany.

V odborné literatuře se tímto tématem zabývá např. Kolář (2011), který uvádí, že běžná šikana je často spojena i s kyberšikanou.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo s oporou o analýzu odborné literatury popsat kyberšikanu a její prevenci na základních školách. Nejdůležitější částí této práce jsou výsledky dotazníkového šetření s žáky základních škol. Zde bylo zjišťováno, jaké mají respondenti s kyberšikanou zkušenosti, co si o kyberšikaně pamatují důležitého, co by dělali, pokud by se s kyberšikanou setkali nebo co jim poradil učitel. Mimo to bylo také zjišťováno, zda je klasický šikana propojena s kyberšikanou nebo zda se oběti kyberšikany stavají spíše děvčata nebo chlapci.

Součástí zjištění praktických informací o metodách prevence na jednotlivých školách byla provedena analýza Minimálních preventivních programů daných škol. Zde bylo zjištěno, že školy víceméně používají stejně či podobné metody prevence rizikových jevů. Jedná se o informování žáků a rizikových jevech v rámci vyučovacích hodin, výchovné působení učitelů na žáky, prevence v rámci mimoškolních a zájmových kroužků apod. Všechny školy využívají spolupráce s neziskovými organizace, sídlících v jejich okolí. Tyto organizace pak škole nabízí různé preventivní programy, např. zážitkovou formou nebo besedy s žáky na určitá témata. Školy nezapomínají ani na pomoc odborníků z pedagogicko-psychologické poradny, středisek výchovné péče, z OSPOD a nebo krajských metodiků prevence. Zdá se, že školy by v závažných případech věděli, na jaké instituce se obrátit.

Z výsledků dotazníkového šetření bylo patrné, že s tématem kyberšikany se žáci neseťkávají poprvé. Jak zaznělo i v jedné z otázek, o tomto tématu s nimi hovořili rodiče nebo vedoucí různých kroužků. Většina z respondentů věděla podstatné informace o tomto tématu a bylo patrné, že se i nad otázkami zamýšlí. Valná většina respondentů by také věděla, co dělat nebo komu se svěřit, pokud by se stali obětí kyberšikany.

Na jednu otázku, a to, co by respondenti dělali, pokud by se stali obětí kyberšikany, odpovídali žáci ze Základní školy Jaroměř-Josefov nejméně konkrétně. Většina z nich pouze odpověděla, že v únoru je čeká přednáška na toto téma a víc se otázkou nezabývala. Je patrné, že žáci z této školy jsou velmi dobře informováni o tom, jaké besedy či programy a na jaké téma jsou připravovány. Jak bylo uvedeno v Minimálním preventivním programu této školy, veškeré tyto informace si žáci mohou vyhledat na informační nástěnce ve vestibulu školy.

Pokud mohu téma kyberšikany shrnout, myslím si, že informací o tomto fenoménu je pořád velmi málo. Neexistují ani konkrétní metody, které by se zabývaly pouze prevencí kyberšikany. Veškeré dosud používané, jsou jen přepracovanou verzí metod prvotně určených pro prevenci šikany. To samo o sobě samozřejmě není špatně, protože jak již bylo několikrát zmíněno, kyberšikana s šikanou velmi úzce souvisí a je s ní i mnohdy propojena. I přes výše zmíněné si však myslím, že školy v oblasti prevence kyberšikany dělají vše, co mohou, a v kontextu s výsledky dotazníkového šetření ve školách lze říci, že to dělají velmi dobře. Do budoucna by však jistě bylo dobré, kdyby vznikaly organizace, které by se primárně věnovaly problematice kyberšikany a vytvářely by metody prevence a materiály přímo pro ni.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

BLAŽKOVÁ, B. *Patologické vztahy ve skupině: materiály pro výchovné poradce a metodiky prevence na ZŠ a SŠ*. 1. vyd. Praha: Raabe, 2011. 152 s. ISBN 978-80-87553-23-7.

CAMPFIELD, D. C. Cyberbullying and victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully-victims [online]. University of Montana [cit. 21. 1. 2015]. Dostupné na: <http://etd.lib.umt.edu/theses/available/etd-12112008-120806/unrestricted/umi-umt-1107.pdf>

ČERNÁ, A. *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 152 s. ISBN 978-80-247-4577-0.

ERB, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000. 126 s. ISBN 80-86299-22-8.

GAJDOŠOVÁ, E.; HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 325 s. ISBN 80-7367-115-8.

HAVLÍNOVÁ, M.; KOLÁŘ, M. *Sociální klima v prostředí základních škol ČR*. Praha: MŠMT ČR, 2001.

HERZOG, R. *Násilí není řešení: Prevence násilí a management konfliktu ve školách*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2009. 120 s. ISBN 978-80-7238-850-9.

JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 169 s. ISBN 80-7184-555-8.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 256 s.
ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 336 s.
ISBN 978-80-7367-871-5.

KOPECKÝ, K.; SZOTKOWSKI, R.; KREJČÍ, V. *Nebezpečí internetové komunikace III*. 1. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2012. 60 s. ISBN 978-80-244-3087-4.

KRATZ, H. J., *Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2005. 128 s. ISBN 80-7261-127-5.

Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. 1. vyd. Plzeň: Člověk v tísni, o. p. s., 2000. 108 s. ISBN 978-80-86961-78-1.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 152 s. ISBN 80-7178-945-3.

LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s.
ISBN 80-86991-65-2.

MACEK, P. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.

MIOVSKÝ, M. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Togga, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

PARRY, J.; CARRINGTON, G. *Čelíme šikanování*. Sborník metod. Praha: Institut pedagogicko – psychologického poradenství ČR, 1994. 114 s. ISBN 80-86856-240.

PERRY, D.; KUSEL, S.; PERRY, L. Victims of peer aggression. *Developmental Psychology*, 1988, vol. 24, p. 807-814. ISSN 1939-0599.

PRICE, J. M.; DALGLEI, J. Cyberbullying: Experiences, impacts, and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 2010, vol. 29, p. 51-59. ISSN 1038-2569.

ROGERS, V. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

WALRAVE, M.; HEIRMAN, W. Cyberbullying: Predicting Victimization and Perpetration. *Children and Society*, 2011, vol. 25, p. 59-72. ISSN 1099-0860.

WILLARD, N. The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 2007, vol. 41, p. 64-65.

SALMIVALLI, C. Bullying and the peer group: A review. *Journal of Aggression and Violent Behavior*, 2010, vol. 115, p. 112-120. ISSN 1098-2337.

SLAVÍKOVÁ, I. Primární prevence v podmínkách školy – tvorba a realizace minimálního preventivního programu. In MARTANOVÁ, V. *Učební texty ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence*. Praha: Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 22-31. ISBN 978-80-254-0525-3

SMETÁČKOVÁ, I.; BRAUN, R. *Homofobie v žákovských kolektivech*. Praha: Úřad vlády, 2009. 54 s. ISBN 978-80-7440-016-2.

ŠLÉGROVÁ, V.; ČERNÁ A. Cyberbullying in Adolescent Victims: Perception and Coping. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2011, vol. 2, p. 20-25. ISSN 1802-7962.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník pro žáky

Příloha A – Dotazník pro žáky

DOTAZNÍK – KYBERŠIKANA

1. Kdo vyplňuje tento dotazník:

DÍVKY

CHLAPECI

VĚK:

2. Máš vlastní mobilní telefon?

- Ano, s připojením na internet
- Ano, ale bez připojení na internet
- Nemám mobilní telefon

3. Jak často používáš internet?

- Několikrát denně
- Asi jednou týdně
- Méně než jednou týdně
- Internet nepoužívám

4. Co obvykle děláš, když jsi na internetu?

5. Kontrolují tě rodiče, když používáš internet?

ANO

NE

6. Jak bys ohodnotil(a) počítačové znalosti svých rodičů? (Oznámkuj jako ve škole)

TÁTA

1   2   3   4   5

MÁMA

1   2   3   4   5

Šikana je úmyslné a opakované fyzické nebo psychické ubližování slabšímu jedinci silnějším. Cílem je ublížit nebo zesměšnit.

Kyberšikana má stejné znaky jako šikana. Rozdíl je však v tom, že kyberšikana k ubližování druhých používá elektronických prostředků. Jsou to tedy hrozby, trýznění, obtěžování, ponižování, ztrapňování a jiné útoky, které jsou páčány prostřednictvím mobilních telefonů, internetu a jeho různých aplikací

7. Stalo se ti někdy ve škole, že by tě někdo šikanoval?

- Ne, nikdy
- Ano, ale jen jednou nebo dvakrát
- Ano, několikrát za měsíc
- Ano, asi jednou týdně
- Ano, několikrát týdně

8. Ubližoval ti někdy někdo za pomoci internetu nebo mobilního telefonu?

- Ne, nikdy
- Ano, ale jen jednou nebo dvakrát
- Ano, několikrát za měsíc
- Ano, asi jednou týdně
- Ano, několikrát týdně

9. Jak ti bylo ubližováno prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu?

10. Kdo ti takto ubližoval?

- nikdo mi neubližoval
- moje spolužačka ze třídy
- můj spolužák ze třídy
- dívka, kterou znám – ne spolužačka
- chlapec, kterého znám – ne spolužák
- někdo jiný, napiš:.....
- neznal(a) jsem ho

Kolik osob ti ubližovalo?

11. Pokud jsi zažil i šikanu ve škole i ubližování prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu, dělali to stejní lidé?

ANO

NE

NEVÍM

12. Ublížíval jsi někdy někomu za pomoci internetu nebo mobilního telefonu?

- Nikdy jsem takto nikomu neublížil
- Ano, ale jen jednou nebo dvakrát
- Ano, několikrát za měsíc
- Ano, asi jednou týdně
- Ano, několikrát týdně

13. Co bys udělal(a), kdyby ti někdo ublížoval pomocí internetu nebo mobilního telefonu?

14. Komu by ses svěřil(a) pokud by ti někdo ublížoval za pomoci internetu nebo mobilního telefonu?

- Třídnímu učiteli
- Jinému učiteli (ne třídnímu)
- Výchovnému poradci – metodikovi
prevence
- Rodičům
- Kamarádovi
- Někomu jinému, napiš:
.....
- Nikomu

15. Řekl vám některý z učitelů, co máte dělat, když se setkáte s kyberšikanou?
Co vám poradil?

16. Mluvil s tebou někdo, mimo školu, o nebezpečí kyberšikany?

ANO

NE

Pokud ANO, kdo to byl:

17. Co si o kyberšikaně pamatuješ důležitého?

18. Existují i organizace mimo školu, které ti mohou pomoci, pokud se setkáš s kyberšikanou. Víš, jaké to jsou?